

ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMINDA KUTSAL BAYRAMLAR VE BU KUTSAL BAYRAMLARDA YAPILAN KUTLAMALARDAKİ FOLKLORİK UNSURLAR

Emine TAŞ*

Özet

Türklerde zaman kavramı evrenin yaratılışına bağlanmıştır. Dolayısıyla zaman ve mekân arasında daima bir ilişki olduğu düşünülmüştür. Türk düşünce sistemine yansıyan bu ilinti şaman ayinlerinde de kendisini göstermiş, her şaman ayini bu ilk zamanın tekrarlanması şeklinde icra edilmiştir. Arketipsel zaman yaratılışla birlikte düşünüldüğü için kutsal kabul edilmiş gerek İslamiyet öncesi gerekse İslamiyet sonrası kutsal günlerin icrasında bu zaman tekrar edilmiştir. Bu kutsal günlerin başında da inançsal açıdan ayrı bir değere sahip bayramlar gelmektedir. "Hıdırellez ve Nevruz" sözü edilen kutsal bayramların Türk boyları arasında yaygınlaşmış en tipik örneklerini teşkil etmektedir. Bunlar dışında "Kurban ve Ramazan Bayramı" ise yine takvime bağlı olarak her yıl kutlanmakta ve Müslüman Türkler arasında kutsal kabul edilmektedir. Bu bayramlarda inanç bağlamı incelenecek olursa bunların kötülüklerden, kazalardan, belalardan korunma; manevi olarak arınma düşüncesi hizmet ettiği görülmektedir. Sözü edilen geleneksel bayram kutlamaları sözlü ve yazılı olarak aktarılmasının yanında çağdaş yaşamda elektronik kültür ortamlarında da kutlanmaya başlanmıştır. Böylece kutsal bayramlar ve bu kutsal bayramlarda yapılan kutlamalarla ilgili paylaşılan ritüeller, kutlama mesajları, görsel materyaller (fotoğraf, video vb. içerikler) folklorik açıdan zengin veriler sunmaktadır. Bu çalışmada da "Hıdırellez, Nevruz, Ramazan ve Kurban bayramları"nın elektronik kültür ortamında nasıl kutlandığı ve bu kutlamalardaki folklorik unsurların neler olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu tespitlerle ilgili tahlil ve değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Elektronik kültür, Hıdırellez, Nevruz, Ramazan, Kurban.

SACRED HOLIDAYS IN ELECTRONIC CULTURAL ENVIRONMENT AND FOLCHLORIC ELEMENTS IN CELEBRATIONS ON THESE SACRED HOLIDAYS

Abstract

The concept of time in Turks is connected to the creation of the universe. Therefore, it has always been thought that there is a relationship between time and space. This relationship, which is reflected in the Turkish thought system, also showed itself in shamanic rites, and every shamanic rite was performed as the repetition of this first time. Since archetypal time is considered together with creation, it has been accepted as sacred in the performance of both pre-Islamic and post-Islamic holy days. At the beginning of these holy days, there are holidays that have a different value in terms of faith. "Hıdırellez and Nevruz" constitute the most typical examples of the aforementioned holy holidays that have become widespread among Turkish tribes. Apart from these, "Sacrifice and Ramadan Feast" is celebrated every year depending on the calendar and is considered sacred among Muslim Turks. If these holidays are examined in the context of belief, they are protected from evil, accidents and troubles; the thought of spiritual purification serves. The aforementioned traditional holiday celebrations have begun to be celebrated in electronic cultural environments in contemporary life, in addition to being transmitted verbally and in writing. Thus, shared rituals, congratulatory messages, visual materials

* Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Türkiye, eminetas5050@gmail.com.

(photos, videos, etc.) about the holy holidays and the celebrations on these holy holidays provide rich folkloric data. In this study, it will be tried to determine how "Hıdırellez, Nevruz, Ramadan and Sacrifice Holidays" are celebrated in the electronic cultural environment and what are the folkloric elements in these celebrations. Analyzes and evaluations will be made regarding these determinations.

Keywords: *Electronic Culture, Hıdırellez, Nevruz, Ramadan, Sacrifice.*

GİRİŞ

Türk Kültüründe Zaman Kavramı

Türk düşünce sisteminde zaman kavramı mekânın oluşumuyla, dolayısıyla dünyanın yarılışıyla bağlantılı olarak düşünülmüştür. Mekâna bağlanan zaman kavramı diğer taraftan güneş, ay ve yıldız gibi gök cisimleriyle de ilintili olarak düşünülmüş, böylece zaman döngüsel hale gelmiştir. Bu bağlamda güneşin doğması gündüz kavramını meydana getirirken, ay ve yıldızlar ise gece kavramının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Çin astrolojisi ile Türk düşünce sistemi paralellik arz etmiş, bu bağlamda Kök-luu (göksel ejder), Kızıl-sakızgan (Kızıl saksığan), Ak-bars (Ak veya alacalı pars) ve Kara-yılan (Çin’de kaplumbağa sarılmış yılan) adlarını alan, her biri yedişer yıldız takımından oluşmuş dört büyük yıldız takımı karşılıklı olarak hareket ettiği kabul edilmiştir. Türklerin kozmogonik düşüncesine göre bahar ekinoksunda Kök-luu doğuda, Kızıl-sagızgan göğün zirvesinde, Ak-bars batıda, Kara-yılan yerin altındadır. Yaz ekinoksunda Kök-luu zirvede, Kızıl-sagızgan batıda batmakta, Ak-bars yerin altında, Kara-yılan doğuda gözükmektedir (Esin, 2001: 45). Bu düşünce sisteminin sonucu olarak Türklerde yıldız takımlarıyla düzenlenen “On İki Hayvanlı Türk Takvimi” ortaya çıkmış olmaktadır.

Türklerin zaman telakkisine göre yeni yıl kış mevsiminden bahar ekinoksuna geçiş olan 21-22 Mart ile başlamaktadır. Türklerin Ergenekon’dan çıkış günü 21 Mart gününe rastlamakta olup, Türk boyları bu günü “Erkin Kün: Kurtuluş Bayramı” olarak kutlamaktadır. Diğer yandan on iki hayvanlı eski Türk takviminde ise, gece ile gündüzün eşit olduğu 21 Mart günü “yılbaşı” olarak kabul edilmekte, bu günde yeni yıl kutlamaları yapılmaktadır. Yine, kış mevsiminin sona erip baharın başladığı, tabiatın canlandığı, dirildiği 21 Mart’ta, Türkler bu günü "Bahar Bayramı" olarak kutlanmaktadır (Unat, 2004: 22).

Mitlerle zaman kavramı sıkı bir şekilde bağlıdır. Zamanın akışına bağlı olarak ortaya çıkan bozulmayı önlemek için ortak yaşamı destekleyen mitik arketipler bütünü, düzenli olarak yeniden canlandırılır. Böylelikle, enerjileri yenilenmiş, etkinlikleri yeniden

canlandırılmış olmaktadır (Eliade, 2000: 129). Çalışmamızın esasını oluşturan kutsal bayramlarla ilgili yapılan kutlamaların merkezinde mitik arketipler bütününe yeniden canlandırılması yatmaktadır. İnsanlar bu kutsal bayram ritüellerinden sonra sembolik olarak yenilenmekte, canlanmakta ve arınmaktadır. Bu ritüeller ilk önce sözlü olarak aktarılırken, yazının icadıyla yazıya da nakledilmiş ve nesiller boyu devam etmiştir. Günümüz teknoloji çağında da bu ritüellerin aktarılma yerleri olarak elektronik kültür ortamları da tercih edilmeye başlanmıştır.

1. ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMI VE BU KÜLTÜR ORTAMINDA YER ALAN FOLKLORİK UNSURLAR

Halk biliminin birçok özelliği olmasının yanında en önemli özelliği olarak geleneksel olması karşımıza çıkmaktadır. Halk kültürünün sürekliliği bu geleneklerin sürdürülmesi ile gerçekleşmektedir. Burada sorulması gereken önemli sorular şunlardır: “Gelenek yok olur mu, yok oluyorsa bunu sağlayan nedenler nelerdir, gelenek yok olmuyorsa değişim-dönüşüm yaşayarak mı devam eder?”

Elektronik kültür ortamının henüz yaygınlık kazanmadığı zamanlarda sözlü kültür unsurları, derlemeler veya sözlü kültür ürünlerinin yazıya geçirilmiş metinleri vasıtasıyla elde edilmekteydi. Fakat zamanla teknolojinin yaygınlaşması, radyo, televizyon, gazete ve internet gibi kitle iletişim araçlarının ortaya çıkması halk kültürü unsurlarının nakledildiği ve yaşatıldığı ortamları da değiştirmiştir.

Kent yaşamının ortaya çıkması iletişim ortamının da değişmesine zemin hazırlamış, insan farklı kültürlerden gelen kalabalıklar içerisinde kendi kültüründen ve formasyonunda kopmaya başlamıştır. Bunun doğal bir neticesi olarak uygulamalı halk bilimi ortaya çıkmış, böylece halk kültürüne ait inançlar, gelenek-görenekler, maddi kültür unsurları, sözlü kültüre ait türler çağdaş yaşama aktararak canlandırılmak istenmiştir.

Dursun Yıldırım'a göre geleneğin yapı bakımından donuk, statik, ortaya çıktıkları andan itibaren de kendini tekrar eden bir kalıp değildir. Aksine, onlar, ait oldukları milletin ihtiyaçlarına uygun biçimde değişen, gelişen, ortadan kalkan veya parçalanarak yeni geleneklerin doğmasını sağlayan dinamik bir yapıya sahiptirler. Bu bakımdan, geleneğin yok olmasına yönelik endişeler doğru bir yaklaşım değildir. Bunların haricinde sözlü ortam

gelenekleri dışı kapalı, gelişmeyi engelleyici, çağdaş olmayan tutucu kalıplar olarak edilemez (1998: 82). Bu açıdan yaklaşırsak dijital/elektronik kültür ortamları günümüzün modern teknolojik unsurların yaygın olduğu yaşam tarzı içinde geleneklerin devam ettirildiği bağlamlar olarak karışımıza çıkmaktadır.

Halk bilimi ve kültür “sabit durum olarak değil, fakat bir süreç; geçmiş ile günümüz arasındaki karşılıklı etkileşimin bir ürünü olarak” görülmüştür. Kültürel etkileşimin dinamikleri, göçer geleneklerin yerel karakter ve ortamlara uyarlanma tarzını ve folkloru yaygınlaştırıp şekillendirmede halk, popüler ve edebî faktörlerin etkileşim yöntemlerini içermektedir (Hirsch, 2014: 42). Buna göre kültür bulunduğu ortama uyarlanır; halk, popülerlik ve edebi faktörler iç içe etkileşim halindedir. Bu sebeple sosyal medya, televizyon gibi elektronik ortamlar, halk kültürünün popüler alana aktarması açısından değer kazanmaktadır.

Medya, kültürel unsurların günümüzdeki yeniliklerle birleştirilip aktarıldığı sanal ortamlar olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla “medya, Türk kültürünün ve dolayısıyla yazılı ve sözlü edebiyat belleğinin temel icra, yaşam ve geliştirme ortamı olarak işlev görmektedir” (Özdemir, 2015: 384; Özdemir, 2019b: 186).

Elektronik ortamda yaratılan folklor unsurlarını açıklayabilmek için folklor kavramı şu şekilde ifade edilebilir: Folklor “yeni şişelerde eski şarap” ve aynı zamanda “eski şişelerde taze şarap” olarak tanımlayabiliriz. Folklor, sosyal çevre bakımından “ortaklaşa yaratma ve yeniden yaratma” şeklinde de ifade edilebilir. Bahse konu olan “Yeniden yaratma; ilk yaratmadan sadece yaratma süresi bakımından farklıdır. En son olarak “folklor, küçük gruplardaki artistik iletişimdir” (Amos, 2006: 29, 31, 36). Böylece Halkbilimi yeniden yaratma ortamı bakımından geniş çalışma kadrolarıyla internetin bütün olanaklarında kendine yer bulmuştur (Özdemir, 2019b: 187). Dijital ortamda oluşan folklor unsurları bu tanımlara uygun olarak yeniden yaratmanın bir şeklidir. Şöyle ki elektronik kültür ortamı, halk kültürü ürünlerinin yeni mekânda, yeniyeye uyarlanarak tekrar yaratılması olarak açıklanabilir. Bir başka ifadeyle folklor, yeni ortamın içindeki eski kültürel unsurlar veya bu folklor unsurlarının yeni biçimde gösterilmesi, tanıtılması şeklinde açıklanabilir.

İnternet, konuşma, anlaşma süreçleri sonucu arkadaşlık ve evlilik için önemli görevler üstlenmiştir. İnternet ortamı evlilik ritüellerinin gerçekleştiği sanal mekânlar olarak da önem kazanmaktadır. Farklı kültürlerden karşı cinslerin sosyal ağlarda veya chat odalarında

kurduğu sanal ilişki daha özel kanallarda güçlenmekte ve bazı durumlarda evlilik yolunda ilerlenmektedir. Bir zamanlar pınar ya da çeşme başında, bir ulu ağaç altında, bir kuytu köşede yaşanan buluşma ve flörtler, internet sayesinde çeşitlenmiştir (Özdemir, 2019a: 41). Bununla birlikte geçmişte birbirini seven iki genç, sevgisini “mendillerini birbirine vererek veya halıya, kilime, örgü çoraba çeşitli motifler işleme” yollarıyla belli ederken; günümüzde kalpli, çiçekli emoji göndererek, fotoğraflarını beğenerek karşı cinse olan ilgisini belli etmektedir.

Sözlü anlatıların görünürlük ve farkındalık kazandırılması, elektronik, sanal, dijital kültür çağında büyük önem taşımaktadır. Kentlileşme ya da kentleşme olgusu, temelde yazılı kültürü ön plana çıkarmaktadır. Buna karşılık sözel kültür de daha çok göçebe, yarı göçebe ya da köylü toplum ya da topluluklara özgü olarak değerlendirilmektedir. Aynı şekilde günümüzde Türkiye'sinde olduğu gibi dünyanın pek çok büyük kenti, geçmişte yarı sözel iken bugün tamamen kitle iletişiminin yarattığı ikincil sözel kültürün (ilkinden farklı olsa da/ elektronik kültürün) ya da birincil sözel kültürle bağlantısı olsa da kentlerde oluşturulan sözel kültürün egemenliğine bırakılmaktadır. Bu sebeple radyo, televizyon, internet, yazılı basın organları gibi kitle iletişim araçları sözlü kültür unsurlarının yaygınlaşmasında büyük önem taşımaktadır (Özdemir, 2017: 204). Şöyle ki sözlü kültür ortamında anlatıcı tarafından dinleyene sadece ses ile aktarılan masal “tekli ortam” iken dijital kültür ortamında aynı ses, görsel ve video, animasyon, çizim ile çoklu ortamda (multimedya) aktarılabilir. Böylece kültürel fenomenlerin farklı kültür ortamlarında, çeşitli anlatım yöntemleri ile icra edildiği ifade edilebilir. Böylece dijital hikâye anlatma atölyeleri de kültürel fenomenlerin çoklu ortamda aktarılmasına olanak veren bir yöntemdir. Bir başka ifadeyle “dijital hikâye anlatma” kavramı sözün teknolojikleşmesi tekli ortamdaki, çoklu ortama akışı ve animasyon, görsel ile desteklenmesi demektir (Özdemir, 2019: 101).

Elektronik ortamda film, reklamcılık gibi medyatik yapıların yeri büyüktür. Kültür unsurlarını bu tür medya ortamlarında tanıtmak, kültürün diğer kuşaklara aktarılması ve dünyaya tanıtılması açısından değer kazandırmaktadır.

Diğer taraftan YouTube, Facebook, Twitter, Instagram gibi platformlar her türlü içerikte fotoğraf ve videonun çeşitli amaçlarla ilgililere (takipçilere) sunulduğu (paylaşıldığı) sosyal ağlardır. Paylaşılan fotoğraf ve video içeriklerinde biri de geleneksel yemeklerdir. Yemek kültürünün dijital kültür içerisinde yer almasının çıkış noktalarından biri

“küreselleşen, fabrikalaşan, tektürleşen, genetiği değiştirilen” yiyeceklere karşılık eski tatların, yöresel ve ulusal lezzetlerin, gastronomik maceraların insanlar tarafından talep ve tavsiye edilmesiyle başlar (Alpyılmaz, 2019: 110). Örneğin, “Tugay Başyayla ile Lezzet Yolculuğu”, “Lezzet Haritası”, “Lokman Bizim Şehirde” gibi çeşitli televizyon kanallarında yayınlanan yemek programlarında yöre yöre gezerek hem bölgenin yemek kültürünü tanıtmaktalar hem de gelenek göreneklerine, maddi kültür unsurlarına, geleneksel halk oyunlarına, türkülerine de yer vermektedirler. Böylece yaygınlaşarak geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamaktadırlar.

İnternet, görsel ve işitsel kültür çağının yeniden eski şöhretine ulaşmasına yardımcı olmuştur. Asıl olan görsel kültürdür. Söz ve yazı, görülenin anlatımına yardımcı olan araçlardır. Sanal ve dijital kültür çağı, aynı zamanda ‘özetlemeler ve kısaltmalar çağı’dır. Sanallaşma öncelikle kültür paylaşım ortamlarını farklılaştırmıştır. Örneğin, yüz yüze sohbet ortamları olan kahvehane, pastane, çay bahçesi, park, ev vb. mekânların yerini sanal “sohbet odaları” almıştır (Özdemir, 2017: 192-193). Kısaca, internet ortamı kişiler için yeni bir mekânsallık sağlamaktadır. İnsanlar yeni ürünlerin yanında geleneksel türleri ya da daha önceden bildiği yapıları da yeni ortama uydurmaya çalışmıştır. Bir başka ifadeyle “yazılı kültür değil, sözlü kültür gelenek ve ürünleri de sanal dünyada yaratılmaya, aktarılmaya, paylaşılmaya ve değiştirilmeye başlanmıştır”. (Özdemir, 2017: 193; Durmaz, 2019: 226). Bu durumda köy seyirlik oyunlarının sanal âlemdeki yeri de bu süreçte kendini göstermiştir. Kırsala ait olan bir gelenek internet sayesinde buradan çıkarak ulusal ve uluslararası seviyeye ulaşmıştır. İnternetin köy seyirlik oyunları üzerindeki etkilerinin ilki sanal ortamda bu ürünlerin kültür varlığı olarak tanıtılması sağlanmalıdır (Durmaz, 2019: 226). İlk başlarda televizyondaki bazı programlarda köy seyirlik oyunları tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu programların ilki ve en bilineni TRT’de yayınlanan “Gezelim-Görelim” ve yine aynı kanalda daha sonraları yayınlanan “Derin Kökler” programıdır. Fakat günümüzde ise bu tür programları bulmak mümkün değildir (Durmaz, 2019: 225). Bununla birlikte sanal dünyada Karagöz’e diğer kentli sözlü kültür tiyatrosu geleneklerine göre daha fazla ilgi gösterilmektedir (Özdemir, 2017: 194). Bunun yanında Hayali Ali Köken de Almanlara Hacivat ve Karagöz’ü tanıtan isimlerden biridir. Ali Köken, Almanya Tiyatrolar Birliği’nin de "Karagöz Ustası" olarak referans almakta ve literatürde geçmektedir. Yirmi beş yıldır hem Türkçe hem de Almanca olarak Karagöz’ü oynamaktadır (<https://www.gazeteduvar.com.tr/kultur-sanat/2019:12.11.2021>).

Sözü edilenler dışında geleneksel çocuk oyunları da günümüzde yavaş yavaş ortadan kalmaya başlamaktadır. Bunun yerini ise dijital ortamlardaki yabancı içerikli oyunlar almaya başlamıştır. Dijital ortamlarda oyun oynayan çocukların, tamamen ya da kısmen yabancı olduğu bir kültüre kontrolsüzce maruz kalması, belirli bir yaş aralığı gözetilmeksizin kendine uygun ortamlarla içiçe olması çocuğa her yönden olumsuz etki yaratmaktadır. Hâlbuki birçok bilgisayar oyunu, sözlü kültür ortamında üretilen mitolojiden çokça faydalanmaktadır. Bu sebeple UNESCO, dijital oyunlarda mitolojik unsurların teknolojik gelişmelerin yaşanmasıyla birlikte yazı ve elektronik kültür ortamında yeniden üretilmesini ve yaşatarak yayma ilkesini öngörmektedir (Balcı, 2019: 273-274). Bu konuda öneri ise söz konusu oyunların içerisine yerleştirilen gerek mitolojik ürünler gerek haritalar gerekse türkülerin oyun içerisine eklenecek kısa demo videolarla Türk kültür tarihindeki önemi vurgulanmalıdır. Bu kültürel unsurların dışında gelenek ve görenekler, giyim-kuşam, mimari gibi Türk kültürel kodlarını yansıtan maddi ve manevi unsurlarla ilgili pek çok içerik dönüştürülerek işlenmelidir. Bu sayede çocuklarda kültürel aidiyet duygusu geliştirme, küreselleşen dünyada yabancı kültürlerle karşı milli kültüre sahip çıkma becerisi kazandırılabilir (Balcı, 2019: 281). Bununla birlikte Türk sözlü kültürünün diğer ürünleri olan destanlarda, masallarda ve halk hikâyelerinde yer alan motiflerden, kahramanlardan yararlanılabilir veyahut da özellikle savaş oyunlarında verilen mücadeleler veya halk hikâyelerindeki sevgiliye kavuşma mücadeleleri dijital oyun şekline dönüştürülebilir.

Bunlar dışında dijital ortamda yaygın olarak görülen bir başka folklorik unsur ise halk hekimliğiyle ilgili inanç ve uygulamalar gelmektedir. Halk hekimliğinin dijital kültüre bağlı olarak genişlemesi bu uygulamaların sadece kırsal kesimle sınırlandırmayıp kentli kesim tarafından da ilgi gördüğünü gözler önüne sermiştir (Öztürk Merdin, 2020: 179). Son zamanlarda elektronik ortam, halk hakimliğinin dijital alandaki değişimini de etkileyerek ocak adı verilen kişiler kendilerini medya vasıtasıyla tanıtma olanağı vermiştir. Bu sayede sözü edilen geleneksel halk hekimliği uygulamaları yerellikten evrenselliğe taşımaktadır. Bu tanıtım neticesinde “Kurşun Dökme, Muska Yazma, Tuz Çevirme” gibi halk hekimliğinin ocaklı geleneksel uygulamaları içerisinde ele alınan sağaltmaları ve son dönemin modern yıldız bilimcileri olarak nitelendirilen “medyumları” dijital kültür içerisinde yer almaya başlamıştır. Bununla birlikte adı zikredilen medyumlar ve büyücüler web sitelerinde tanıtım yaparken isimlerinin yanına “şaman” sıfatını ekledikleri görülmektedir. Diğer taraftan halk hekimliği ile ilgili ürünler de E-ticaret ortamında çeşitli siteler kurmuşlar ve bitkisel içerikli

birçok ürün satışını internet üzerinde yapmışlardır (Öztürk Merdin, 2020: 192, 195, 201). Ayrıca bir takım hastalıkların tedavisinde kullanılan bitki türlerini; bu bitkilerin hangisinin, ne tür hastalıklara iyi geldiğine dair bilgileri, bazı sosyal medya sayfalarında ve internet sitelerinde paylaştıkları da görülmektedir.

Elektronik kültür ortamında yer alan diğer bir folklorik unsur ise geçiş ritüelleridir. Bunlardan ilk gebe kadının karnını göstererek fotoğraflar paylaşması, bebek dünyaya geldiğinde “nazar değme, kötü ruhlar” olgusu sebebiyle bebeğin yüzüne farklı emojiiler kapatmaları ve bebek fotoğraflarının altına “maşallah” yorumları eklemektedirler (Alpyıldız, 2020: 213-218). Bununla birlikte bebeğin “kırk çıkarma, kırk uçurma” uygulaması ile ilgili elektronik kültür ortamında kırk çıkarmada kullanılan “kazancı bol olsun diye para, bereketli olsun buğday/bulgur, tuz, pirinç, Kur’an-ı Kerim, okusun diye kalem vs.” şeklindeki malzemeleri koyarak, bebeğinde olduğu fotoğraf veya video paylaşımları yapılmaktadır.

Dijital kültür ortamında evlilikle ilgili uygulamalarda ise, “evlendirme siteleri” dahil olmuştur. “Pembepanjur.com, siberalem.com, evlilikmerkezi gibi” siteler gelenek kültüründe kız almanın dijital merkezleri haline gelmiştir. Bununla birlikte dijital kültür ortamında evlilik için birini bulma/beğenme/araştırma/tanışma safhasına da zemin hazırlamaktadır. Diğer taraftan evlilik teklifi, nişana, düğüne davette yine dijital ortamda gerçekleşmektedir (Alpyıldız, 2020: 220-221). Geçiş ritüellerinde ölümle ilgili uygulamaların dijital kültüre yansması yine “sanal dünyanın köy monografileri” olarak nitelendirilen köyün internet sitelerinde “vefat edenler, kaybettiklerimiz” şeklinde duyurmaktadırlar. Bunun yanında başsağlığı dileme ritüeli de yine sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmektedir (Alpyıldız, 2020: 224).

İnternet, Türk edebiyatını ve Türk dünyası edebiyatları bakımından sanal bellek (sanal arşiv, kütüphane, dizin vb.) işlevlerini görmeye başlamıştır. Bu bellek sayesinde yeni özgün eserler yaratılacaktır. Edebiyat sanatının yaratıcıları, bugün çoklu medya sayesinde, hiçbir dönem olmadığı kadar imge, hayal ve kurgu dünyalarını geliştirme olanağına ve araçlarına sahiptir (Özdemir, 2015: 399). Şöyle ki geleneksel ev ziyaretlerinde bir ara gelen aile bireylerinin fotoğraf ile sosyal medya araçlarında mutluluklarını paylaşması şeklinde dijital bir ritüel ortamı yaratılmıştır. Teknolojinin insanlara sağladığı bu kolaylıklara bağlı olarak ev ziyaretleri de azalmış bunu sesli veya görüntülü telefon görüşmeleri, sms, whatsapp mesajı, emoji, karikatür, multimedya vb. içeriklerin paylaşımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Kişiler

önem derecesine bakılmaksızın rehberde kayıtlı olan herkese tek tuşla ‘otomatik mesaj içeriğini’ göndererek kutlama işlemi saniyeler içerisinde gerçekleştirilmektedir. Genellikle bu mesajların gönderimi şu zamanlarda yapılmaktadır: Cuma mesajları, bayram tebrikleri, kandil kutlamaları, doğum günü kutlamaları, yılbaşı tebrikleri... (Özdemir, 2019a: 32). Bu sebeple sosyal medyada anneler günü, babamalar günü, sevgililer günü, kadınlar günü, kutsal bayram günleri gibi özel günlerde yapılan resimli mesaj paylaşımları, alkış (dua, iyi temenni) türünde yapılan paylaşımlar, ritüellerin yansıtıldığı görüntüler veya videolar; aynı zamanda bu özel gün ve kutlamaların yer aldığı televizyon programları, filmler, belgesel gösterimleri, elektronik gazete haberleri gibi sayısız folklor malzemesinin yer aldığı elektronik kültür ortamları halk bilimsel bakış açısıyla incelenmeye değer alanlardır. Bu bağlamda yukarıda da denildiği gibi kültürel unsur yok olmaz, yeni çağa uygun olarak yeni kılıflar halinde tekrar yansıtılır.

2. ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMINDA KUTSAL BAYRAMLAR VE BU BAYRAMLARLA İLGİLİ FOLKLORİK UNSULAR

2.1. Hıdırellez Bayramı

Yaygın inanışa göre Hıdırellez, Hızır ile İlyas Peygamberler Hıdırellez’in buluşma günüdür. Bu buluşma günü takvime göre 6 Mayıs’a rastlamaktadır ve bugün Hıdırellez adıyla kutlanmaktadır. Anadolu sahasında Hızır’ın zor durumda kalanların yardımına koşarak insanların dileklerini yerine getirdiği, uğradığı yerlere bolluk, bereket, zenginlik sunduğu, dertlilere derman, hastalara şifa verdiği, insanların şans getirdiği, doğanın canlanmasına, hayvanların üremesine yardımcı olduğuna inanılmakta; Hızır, uğur ve kısmet sembolü olarak kabul edilmektedir (Veren, 2019: 205). Böylece geçmişten günümüze kadar Hıdırellez, yeniden doğuşun, türeyişin, kutsal arınmanın, temizlenmenin, aydınlanmanın sembolü haline gelmiştir. Bu inançlarla ilgili unsurlar elektronik kültür ortamına da yansımıştır.

Hıdırellez Günü Yapılan Ritüellerle İlgili Olanlar

Günümüzün popüler uygulamaları instagram, facebook, elektronik gazete, çeşitli internet sayılarında yüzlerce paylaşım mevcuttur. Facebook’ta Hıdırellez hazırlıkları hakkında Şamanizm inancının izlerine yoğun bir şekilde rastlanmaktadır: “Hıdırellez hazırlığı;

eskilerinizden kurtulun. Evde ve işyerlerindeki çöplerinizi, birikmişlerinizi atın ve mekânlarınızı temizleyin. Geçmişinizde vedalaşmadıklarınızı bir kâğıda yazın ve eğer Hıdırellez ateşi bulursanız burada bulamazsanız evinizde yakın. Dileklerinizi bir kâğıda yazın ve bir keseye koyun, içine 1TL ekleyin. Kesenizi bulabilirseniz gül ağacına, yoksa bir ağaç dalına o da yoksa pencerenizin önüne ya da balkon demirlerinize tutturun. Dışarıda olması, niyetinizi dışarıya açmanızı sembolize eder. Bunların yanında ister evinizin bahçesine, balkonunuza, deniz kıyısında bir yere ya da ağaçlık yeşil bir yerlere küçük taşlarla, tebeşirle ya da benzer bir araçla yapacağınız resimde hayallerinizi resmedin. Balkonunuza ağzı açık cüzdan, bozuk paralar ya da para kasası resimleri koyarak bereketinizin artmasını dileyebilirsiniz. Sabah erkenden kalkıp kesenizi, dilek listenizi alın ve eğer gidebiliyorsanız deniz kıyısına, denizden uzaktaysanız akarsu yanına gidin ve buraya bırakın, bunların hiçbirisi yoksa cüzdanınıza koyun ve içinizden geldiği bir gün su ile dileğinizi buluşturun. Koyduğunuz 1 TL bereket parası olarak cüzdanınızın bir köşesinde durabilir. Hıdırellez’de ayrıca evinizde güzel kokular yakabilirsiniz. 5 Mayıs günü adaçayı, günlük gibi tütsülerle enerji temizliği yaparak, üzerinizdeki eskimiş ve ağırlaşmış enerjilerden kurtulabilirsiniz. 6 Mayıs sabahı erkenden doğada olun. İster deniz kıyısı, ister yeşil bir alan fark etmez. Dışarı çıkın ve dileyin, olsun.” (Pelitköy “Cennetten Bir Köşe”, 2020: 11.06.2020). Burada sözü edilen uygulamaların “kötü ruhları, nazarı, belaları defetmek; eve, kazanca bolluk, bereket, uğur getirmek” işlevine hizmet ettiği görülmektedir. Evlerin temizlenmesi, Şamanizm inancında kötü ruhların pis ortamlarda daha çok bulunduğu inancını yansıtmaktadır. Bu inanç, İslamiyet sonrasında ise cinlerin temiz olmayan ortamlarda, çöplük yerlerde daha çok yaşadığı şekline dönüşmüştür. Uygulamalarda özellikle bozuk paranın tercih edilmesi “benzer benzerleri doğurur”¹ ilkesinden hareketle bereketin artacağı inancına hizmet etmektedir. Uygulamalara görülen ateş yakma, tütsü yapma ateş kültürünün yeni ortama yansımalarıdır. Türk düşünce sistemine göre ateş, temizleyicidir, insanları kötülüklerden korur, hastalıkları ve belaları defeder.² Ateş aynı zamanda toprağın ısınıp uyanmasını da sembolize eder. Yine uygulamalarda görülen dileği ağaca asma veya suya atma, ağaç ve su kültürüyle bağlantılıdır.

¹ “Taklit yoluyla arzu edilen sonucu hâsıl etme denemesi, benzer işlemlerle istenilen şeyi (olayı) öne almak; böylece o olayın yakın bir gelecekte meydana gelmesini zorlamaktır. Bunu yaparken, “benzer benzeri yaratır” ilkesinden hareket edilmiş olur. Benzer olarak da gözle görülür dış benzerlikler, tutum ve davranıştaki benzerlikler ya da asosiyatif düşünce zincirlerinden çıkan büyüsel özellikler geçerlidir (Örnek, 1966: 35).

² Türk halklarının inanışına göre ateş, soyu, kabileyi ve aileyi korur. İnsanları kötü ruhlardan, kötü fikirlerden temizler. Ateş-Ocak Kültü için bkz. Bayat, Fuzuli, 2016b, *Türk Mitolojik Sistemi II*, Ötüken Yayınları, İstanbul: s. 116-138.

Su ve ağaç kadın sembolüdür ve insanlara bereket, bolluk getirir. Bununla birlik ağaç sembolü kozmik ağaca göndermedir.

Bio Enerji Şifası, kendi sayfası Hıdrellez günü bir ritüeli şu şekilde paylaştığı görülmüştür: “Hıdrellez Soğan ritüeli için bir adet kuru soğanı saksıya gömün, üç günde yeşil yaprak uzar, ayın altısında akşamdan soğanın bir yaprağına siyah ip, bir yaprağına beyaz ip bağlanır; iki yaprak tepesi eşit kesilir, sabah kalkınca bakılır. Beyaz ip bağlı olan dal uzamışsa, yaşamınızda sefa sürersiniz; siyah ipin bağlı olduğu dal uzarsa cefa olur.” (Bio Enerji Şifası, 2020: 11.06.2020). Uygulamada ak/beyaz rengin olumlu yönü, iyiliği; siyahın ise olumsuz yönü, kötülüğü sembolize ettiği inancıyla bu şekilde tavsiyede bulunulmuştur. Sözü edilen iyi veya kötü yönde alınan sonuçlarda “benzerler benzerleri doğurur”³ ilkesi yatmaktadır.

Yapılan bir başka uygulama ise, “Gül Dibine Yüzük Saklamak” ritüelidir. Genç kızlar, evlenip iyi bir eş ve mutlu bir yuva kurmak için geceden içine su doldururlar, kaba bir de yüzük koyarlar; sabahleyin bu yüzüğü bir gül dibine saklarlar ve suyu da bu niyet ile gülün dibine dökerler. Yüzüğün yanı sıra kâğıda yazılan dilekler de gül dibine saklanır” (HÜGEM-Hacettepe Üniv. Geleneksel Müzik Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2020: 11.06.2020).

Instagram’da bir paylaşımında Hıdırellez ile ilgili şu ritüel yer almaktadır: “Hıdırellez Ritüeli: Gerekli olanlar: Gül ağacı, kalem 2 parça kâğıt, su, çakmak. Bu ritüeli gece yarısı yapması gerekmektedir. Mayıs Dolunayı bitene kadar vakit bulunmaktadır. Öncelikle bir ritüel yapıldığında ateş, toprak, hava ve su elementlerinin hepsini kullanması gerekmektedir. Dilekler her iki kâğıt parçasına da çizilmeli, kâğıtlardan bir tanesini gül ağacının altına gömülmeli ve sulanmalıdır. Diğer kâğıt parçasını ise yakıp küllerini gül ağacının dibine dökülmelidir. Gül ağacının dibine gömülen kâğıdın toprak altında kalıp bilinçdışına gitmesi gerekmektedir. Bu yüzden dilek kâğıdını toprak altından çıkarılmamalıdır. Tüm kalbimizle bu ritüeli yapıldığında dileğin en erken 40, en geç bir yıl içerisinde gerçekleştiği görülecektir” (Lalunaastroloji, 2020: 11.06.2020). Burada yine ağaç ve toprak kültürünün izleri görülmektedir. Ağaç, Tanrı ile insan arasında aracı görevini üstlenmiştir.

³ Benzeme büyüsü analogi (benzeşim, benzeşme) terimiyle ifade edilmektedir. Bu büyünün yapısı, “taklit yoluyla arzu edilen sonucu hâsıl etme denemesi, benzer işlemlerle istenilen şeyi (olayı) öne almak”; böylece o olayın yakın bir gelecekte meydana gelmesini sağlamaktır. Bunu yaparken, “benzer benzeri yaratır” ilkesinden hareket edilmiş olur (Örne, 1966: 35; Taş, 2019: 372).

Hıdırellez hakkında TRT arşivinden yapılan bir paylaşımında baht ve kısmet açma geleneklerinden bir olan “Mantuvar” mani yarışması video görüntüsü kültürel yapı içerisinde dikkati çeken bir unsurdur. Bu gelenekte suyun içindeki kiraz çöplerini alıp “Kimin?” şeklinde soruluyor. Mani söyleyecek genç kız da “Benim” diyerek eline alıyor, mani söylemeye başlıyor. Bu şekilde devam ediyor. Mavi şu şekilde ifade edilmektedir (TRT Arşiv, 2020:12.06.2020):

1. Mani

Mantuvar mantuvar

Mantuvarı nazlı var

Mantuvara gelenin

Yedi yerde tahtı var

3. Mani

Tarlada kara kuzu

Burma burma boynuzu

Ağlatmayın kardeşim

Verin sevdiği kızı

5. Mani

Ocakta kaynar aşım

İki fıkır bir taşım

Keşke sevmez olaydım

Dertlere girdi başım

7. Mani

Mantuvarım açıldı

Kokuları saçıldı

Anası gözün aydın

Kızın bahtı açıldı

2. Mani

Anası kiraz ister

Kızı da biraz ister

Şaştım kaldım aklıma

Kirazı naz mı ister

4. Mani

Altın iplik uladım

Dış kapıyı suladım

Giderken küskün idim

Gelirken karşıladım

6. Mani

Kiraz yedim tabaktan

Suyu içtim al bardaktan

Bugün hayırlı bir gün

Yarı gördüm uzaktan

8. Mani

Benim afet yârim

Aslan kıyafet yârim

Bir tüyünden vazgeçmem

Kopsa kıyamet yârim

Hıdırellez Günü Yapılan Alkışlarla (Dualarla) İlgili Olanlar

Folklorun özelliklerinden biri de kalıplaşmadır. Bu bağlamda Hıdırellez günü kalıp olarak alkış ile başlar. Sözlü kültür ortamında görülen Hıdırellez günü edilen alkışlara, elektronik kültür ortamında da alkışların birçok örneğine rastlanır.

“Hıdırellez sabahına... Dileklerimizi sunarak girelim. Allah'ım evime, mutfağıma, gelirime, işlerime Hızır'ın eli değsin, bedenime, sağlığıma Hızır ile İlyas'ın buluşmalarının gücü aksın... Hayatıma neşe, keyif, huzur ve bereketin hayırlısı gelsin...” Bir başka alkış ise, “Bekârların abdest alıp yatınca okuyacağı dua;

‘Elim elim avare

Elimi vurdum duvare

Duvardan çıktı üç peri

Birini yolladım inliye

Birini yolladım cinliye

Birini yolladım İsmail Aleyhisselama

Yarabbim kısmetimde kim varsa

Rüyamda bana göster’ deyip uyu” (Pelitköy “Cennetten Bir Köşe”, 2020: 11.06.2020).

“Hıdırellez Duası: Sevdiğim kim varsa, kendim ve sevebileceğim herkes de dâhil, sağlığı iyi olsun. Kalbinin ritmi çalsın. Yanakları kiraz pembesi, dudakları bal olsun. Teni sıcak kalsın, enerjisi dışına taşsın. Sevdikleriyle bir arada olsun. Bu birileri az ama öz olsun. Sevgisinin tamamını harcasın. Harcasın ki, bu ona büyük bir miras kalsın. Sevmekten bıkip usanmayacağı biri olsun. Onun yeri ayrı olsun. Âşık olsun, sırlıklam olsun, kurumasın. Yapmaktan bıkip usanmayacağı bir işi olsun, neşesi bol olsun. Kendini mutlu etsin. Durduk yere neşelenmek nedir bilsin. Değiştirmek istedikleri değışsin. Bir hayali gerçek olsun. Bir hayale gözünü yumsun, peşinden koşup onu sobelesin. Bu duayı okusun. Kendi sesiyle duysun. Duası gerçek olsun. Âmin” (Pelitköy “Cennetten Bir Köşe”, 2020: 11.06.2020).

“Günün getirdikleri; Bereketin, refahın, bolluğun yayıldığı, mucizelerin gerçek olduğu, zorlukların ve engellerin kalktığı, kilitli tüm kapılarımızın açıldığı, şifanın ve dönüşümün hep hayatımızda olduğu yenide doğuşun hayırlara vesile olması niyeti ile İlyas denizden, Hızır topraktan yetişsin tüm yüreklere...” (Yeni Yaşam Okulu, 2020: 11.06.2020).

Facebook ortamında Hıdırellez ile ilgili yapılan başka bir dua şu şekildedir:

“Evime, mutfağıma gelirime İlyas peygamberin duası...Tıkanmış yavaşlamış işlerime Hızır’ın eli değsin. Bedenime sağlığıma Hızır ile İlyas’ın buluşmalarının gücü aksın. Hayatıma neşe, keyif, huzur ve bereketin hayırlısı gelsin...” veya

“Bismillahirrahmanirrahim

Bin bir adım bir adım

Allah bir adım adım

Kerim kerem Allah

Başımda bir duman var

Yardım eyle ya Allah

La ilaha illallah Muhammeden Resullullah

Yetiş imdadıma Hızır ile

Allah’ım birsin sen kulla mişersin

Biz gibi kulların yardımcısı sensin

Hızır deryada erdim murada, âmin.” (Bio Enerji Şifası, 2020: 11.06.2020).

Bereket, bolluk gelmesi, nazarın defnedilmesi, sevginin, huzurun gelmesi için “evinizin bir köşesine sağlık ve şifa için defne yaprağı, nazar için adaçayı, bereket için bakliyat, bolluk için para koyun ki Hızır uğrasın bereket getirsin. Bugün bedenimize, ruhumuza, kalbimize, sağlığınıza, dünyaya, memleketimize sevgi ve huzur aksın” (Lovingcrea, 2020: 11.06.2020) şeklinde uygulamalar da dikkati çekmektedir.

“Türk Dünyasının Hıdırellez Bahar Bayramı hayırlara vesile olsun.

Denizlerde İlyas, karada Hızır

Başımız dardaysa yardıma hazır

Sofrada bereket, kalplerde huzur

Aşkın deryasında bahar bayramı

Kültür dünyasında bahar bayramı” (Bayram Durbilmez, 2020: 11.06.2020).

Elektronik kültür ortamında tespit edilen ritüellerde ve diğer materyallerde hem Şamanizm inanç sisteminden gelen izler hem de Hıdırellez hakkında İslâmî inançta yer alan unsurlar birlikte yer almaktadır. Sosyal medyada ve Youtube gibi platformlarda kişiler kendi bölgesinde icra edilen uygulamaları sözlü, yazılı ve görsel şekillerde aktarmışlardır. Genel itibariyle Hıdırellez hakkında sosyal medyada yer alan görsellerde, yazılan yazılarda ve videolarda duaların ağırlık kazandığı tespit edilmiştir. Sözü edilen dualarda, Hıdırellez gününün, hayır, bereket, bolluk, uğur, sağlık, huzur, kut ve mutluluk getirmesi; baht ve kısmet açması, kazaların, belaların, kötülüklerin, kötü ruhların, uğursuzlukların ve nazarın defedilmesi şeklinde istekler yer almaktadır. Böylece Hıdırellez gününe Tanrısal bir anlam yüklenmiştir.

2.2.Nevruz Bayramı

Türkiye sahasında, Nevruz, Sultan Nevruz, Sultan Navrız, Navrız, Novruz, Yılsırtı, Mart Dokuzu, Mart Bozumu, Kış Bitti Bayramı, Gün Dönümü gibi adlarla bilinen Nevruz, Farsça bir kelime olup, “yeni gün” anlamına gelmektedir (Sakaoğlu ve Alptekin, 2004: 379). Nevruz, Eski Orta Asya ve Ön Asya kavimlerinin yılın başı saydıkları, Güneş’in Koç Burcu'na girdiği 21 Mart günüdür. Nevruz sözcüğünün İran kaynaklı olduğu ve tarihte ilk kez İran'da Ahamenidier zamanında (M.Ö. 558-331) kutlandığı söylene de Eski Türkler aracılığıyla Avrasya'ya yayıldığı ve Eski Doğu geleneklerinin devamı olarak kutlandığı düşünülmektedir. Çin kaynaklarına göre Hun Türkleri, 21 Mart'ta bahar şenlikleri yapmışlardır. Aynı gelenekler, Hunlardan sonra Uygurlarda da görülmüştür. Türklerin Ergenekon'dan çıkış günü 21 Mart gününe rastlamakta olup, Türk boyları bugünü “kurtuluş bayramı” olarak da kutlamaktadır. Kış mevsiminin sona erip baharın başladığı, tabiatın canlandığı, dirildiği 21 Mart'ta, Türkler bugünü “Bahar Bayramı” olarak kutlanmaktaydılar (Unat, 2004: 22). Türkler de Nevruz, doğuşu, dirilişi, yeniden doğumu, baharın başlangıcı, ölümden sonraki yaşamı, arınmayı sembolize etmesi bakımından önemli bir yere sahiptir.

Nevruzun Mahiyeti ile İlgili Olanlar

Kültür, milletleri meydana getiren, diğer toplumlardan ayıran, maddî ve manevî değerler bütününe denir. Dil, din, giyim-kuşam, yemek, müzik, dans, sözlü ürünler, inanç sistemi, eğlence, kutlama, şenlik, bayram, örf ve âdet, gelenek-görenek gibi unsurlar kültürü meydana getiren bir milletin ortak yaşam tarzlarıdır. Türk Dünyasında bu unsurlardan en önemlisi bayramlardır. Türk kültürünü en iyi yansıtan bayram ise “Nevruz” dur. Nevruz, zaman kavramının ortaya çıkması ile gelen bir olgudur. Elektronik kültür ortamında ise Nevruzun niteliğinden, esaslarından ve iç yüzünden bahseden örneklerin yer aldığı görülmektedir. Bunları şu şekilde sıralanabilir:

“Hoşgörü arayan Nevruz’un mesajlarına bakmalıdır, bereket ve bolluk özlemi çeken Nevruz’un ruhuna odaklanmalıdır. Nevruz Bayramı, Türk’ün bahar bayramıdır, Türk milletinin yeni günü, ilkyazı, taze yıldır. Ergenekon’dan çıkış, Bozkurt’un geleceğe yürüyüşü Nevruz’la başlamıştır (Devlet Bahçeli, 2021: 19.02.2022). Burada Nevruz’un daha çok neleri ifade ettiği üzerinde durulan bir kutlama mesajı niteliğindedir.

“Demirler örse konsun,

Üzerlerine çekiçlerle vurulsun.

Dağlar eriyip Türk’e yol olsun!

Nevruz Bayramı kutlu olsun!” (NEVÜ Kapadokya Yaşayan Miras Müzesi, 2020: 06.06.2020).

“Körükle ateş yakalı,⁴

Bakırdan dağı yıkalı,

Ergenekon’dan çıkalı,

Nevruz Türk’ün Bayramıdır.” Ergenekon’dan çıkışın sembolü, Adriyatik’ten Çin Seddi’ne bütün Türk dünyasının ortak bayramı ve baharın müjdecisi olan 21 Mart Nevruz

⁴ Ateşin kötülükleri giderici, iyileştirici veya önleyici, temizleyici ve canlılara şifa, sağlık, güç, kuvvet ve bereket, uğur kazandıran bir yönüne inançtan başka ürküten, tahrip eden, öldürücü dolayısıyla cezalandırıcı bir kuvvete sahip oluşu da ona tazim edilmeye yol açmış, onda insanüstü bir mahiyet ve karakter görülmüştür. Bu inançların yansımaları, Ergenekon/Nevruz bayramı ve Hızır Nebi gibi törenlerde Türkler arasında günümüzde de hayli yaygın olan Nevruz günü sabahı doğan güneşi selamlama, ateş yakma, ateş üzerinden atlama gibi gelenekler doğrudan doğruya ateş kültü ile ilgili olup, kötülüklerden temizlenmek gayesiyle yapılmaktadır (Aytaç, 2004: 50-51).

Bayramı kutlu olsun (Nuri Okutan, 2020: 13.06.2020). Her iki paylaşımda da Türklerin demir dağı eritip Ergenekon'dan çıkışına⁵ vurgu yapmaktadır.

Bir başka paylaşımda ise “Bugün 21 Mart... Gece ile gündüzün eşitlendiği, ruhların arındığı, mana âleminde dünyamıza güzelliklerin aktığı bir yeni yıl kapımızda. Nefesi nefesimiz, canı canımız olan doğayla bir bütünüz. Canını acıttığımız her yaprakla beraber soluğumuzu da tükettik. Zehirlenen her fidan, betonlaşan her karış toprak, kuruyan göller bizim ellerimiz, ayaklarımızdır. Geç olmadan doğa anaya yüzümüzü dönmek zorundayız. Yürürken yeri, bakarken göğü incitmeyen, kök inancımıza geri dönmeliyiz. Bahar umuttur, uyanıştır. Yaşanan bütün sıkıntıların dünyamızı yeni bir bilinç düzeyine taşıması umuduyla bütün canların Bahar bayramını kutluyorum.” (Doganin_sihri, 2020: 15.06.2020) doğayı antropomorflaştırmıştır.⁶

Bir başka Twit'te ise “Nevruz doğanın filizlendiği, yeni tohumların, yeni ümitlerin ekildiği günün adıdır. Tabiatla iç içe, kucak kucağa yaşayan, toprağı ‘ana’ olarak vasıflandıran Türk Milletinin düşünce sisteminde ‘Baharın Gelişi’ elbette çok önemlidir. Türk yurtlarının Nevruz Bayramı kutlu olsun!” (Volkanserifoglu, 2020: 06.06.2020) şeklinde yer alan ifadelerde yeni yılın sembolleri dile getirilmiştir. Nevruz, yeniden doğuşun simgesidir, aynı zamanda yerle ilgili unsurlar “ana”yı simgelemektedir. Bu sebepten dolayı toprak, doğa, kadın olarak karakterize edilmekte; bereketin, bolluğun, üremenin sembolü olmaktadır.

⁵ Nevruzun “Ergenekon Bayramı” olarak adlandırılması, onun mitik kaynağı hakkında da bilgi vermesi bakımından önemlidir. Kısaca Ergenekon hikâyesi şu şekilde anlatılmaktadır: “Göktürkler’ İlhan padişah olmuştur. Moğolların ham da Sevinç handı. Göktürkler o taraftaki bütün kavimlerden daha kalabalık oldukları için hepsine hükmetmekteydiler. Sevinç Han, diğer illeri kandırdı. Hep birden Türklerle karşı ayaklandılar. Nihayet hile ile onları yendiler. Toplu olarak yaşayan Türkleri düşmanları ortadan kaldırdı. İlhan'ın Kıyan adlı bir oğlu ve Tokuz adlı bir yeğeni vardı. Bu iki kişi, hanımlarıyla düşmandan kurtulup kaçtılar. Kaçtıkları yerde, at, koyun, deve gibi, hayatlarını sürdürmeye yardım edecek hayvanlar bulunmaktaydı. Kıyan ve Tokuz, aileleri ile birlikte buldukları hayvanları alarak, sarp bir dağ içinde, kar yığılı bir yola ulaştılar. Sarp ve tehlikeli olan yolun sonunda bir yere ulaştılar. Burada akarsular, pınarlar, türlü yiyecekler ve av hayvanları vardı. Dağların karı eridi. Oraya Ergenekon dediler. Bu iki adamdan çok nesil türedi. Dört yüz yıl burada kalıp çoğaldılar. Sonunda buraya sığmayacaklarını anlayarak çıkmağa karar verdiler. Fakat yol bulamadılar. Ergenekon'dan çıkmak için demircinin, dağı eritme düşüncesine uyararak, dağdaki demir kapıyı eritmeye karar verdiler. Herkes bir araya gelip, odun topladılar, yük yük kömür getirdiler. Körük yapmak için yetmiş at ve öküz kestiler. Yetmiş yere yerleştirdiler. Kömürleri ve odunları geçidin önüne yığıdılar. Körükler çalıştı, dağı eridi, yüklü devenin geçebileceği bir yol açıldı ve Ergenekon 'a hapsolan Türkler dışarıya çıktılar. Bozkırlara yayılıp, her biri bir yurt tuttu. Düşmanlarından intikamları aldılar. Bu sırada hakanların adı Börteçene (Bozkurt) idi.” Türklerin Ergenekon ' dan çıkış günü olarak 'Yeni Gün/Yeni Gün' gibi adlarla kutlanan Nevruz, Saka (İskit) Türklerinin (M. Ö. 680-626) Önyasya'ya gelmelerinden sonra İran sahasında kabul görüp, Yeni Gün yerine Nev-rüz olarak adlandırılmaya başlandı (Çetin, 2004: 95-96).

⁶ İnsan organları bir vücutta bir araya getirilerek organik bir bütünlük oluşturduğu için evren görüşü de mikro-kozmosun genişletilmiş tasarımı izlenimini verir. Belli olan tasarıma göre kozmolojik anatomide insanın başı (baş, yukarı, başkan, lider, başlangıç, kaynak, büyük, birinci vs. anlamlar içerir) yukarıyı, sırtı, arkası (arka kelimesinin de sonraki, bir şeyin arkası, başka taraf, dayak vs. anlamları vardır) orta dünyayı, kolları (kol sözü de ağaç, nehir kolları, yan vs. anlamları içerir) nehirleri, ağaçları, kanı, suları, damarları da (damar, yerin damarı, ağacın damarı vs.) ağacın kökünü simgelemekle aşağı dünyayı sembolize eder. (Bayat, 2015b: 33).

Nevruz Günü Yapılan Ritüellerle İlgili Olanlar

Dijital ortamda Nevruz ile ilgili yapılan ritüellerde Türk Dünyasının farklı coğrafyalarında yer alan uygulamaların paylaşıldığı görülmektedir.

Azerbaycan'da yapılan uygulamalar ise, “Novruz Bayramınız Mübarek; Türk dünyasının en önemli bayramlarından, baharın habercisi olarak kabul edilen Nevruz Bayramı, Azerbaycan'da çeşitli geleneksel adetlerle kutlanır. Nevruz kutlamalarına bir ay öncesinde başlayan Azerbaycanlılar, su, ateş, rüzgâr ve toprak çarşambası dedikleri günlerde farklı şekilde kutlamalar yapıyor. Su çarşambasında⁷ evin etrafına çeşme suyu serpilirken⁸, ateş çarşambasında mahallelerde ateşler, evlerde ise evin her ferdi için birer mum yakılıyor. Rüzgâr çarşambasında da benzer faaliyetler yapılarak kutlama sürdürülürken en önemli kutlama toprak çarşambasında yapılıyor. Toprak çarşambasında mahallelerde büyük ateşler yakılırken, evlerde de yöresel tatlı ve yemeklerden oluşan sofralar kuruluyor. Ateşten atlamak ve atlarken, "ağırlığım uğurluğum odda kalsın" demek, yüzük falına bakmak, yumurta boyamak, horoz dövüştürmek nevruz gelenekleri arasında bulunuyor” (Azerbaycanturu, 2020: 06.06.2020) şeklinde görülmektedir. Görüldüğü üzere bu gelenekte, ateş, su kültürünün izlerine rastlanırken, dört element (anâsır-ı erbaa) olarak görülen su, hava, ateş ve topraktan da söz edilmektedir. Burada birçok mitolojik unsur yer almaktadır. Ateşten atlayarak üzerinde hastalıkların, kötülüklerin, nazarın ateşle birlikte gitmesi dilenmektedir. Bununla birlikte su unsuru da ateş gibi temizleyici fonksiyonu ile karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal medyada İğdır yöresine ait Nevruz ile ilgili inanç ve uygulama hakkında şu bilgileri paylaşılmıştır: “İğdır Yöresi Azerilerinde Nevruz'da ateş yakmayla ilgili adet ve

⁷ Su Çarşamba'sı-Su Salı'sı): “Boz Ay' ın dört mukaddes Salı'sından birincisi ‘Ezer Çarşamba’ (İlk Salı) dır. Bu halk arasında çok sevilen, yeni gelen Salı'lerden sayılır. Halk arasında o, ‘Evvel Çarşamba’ (Birinci Salı), ‘Güzel Çarşamba'sı’, ‘Su Çarşambası’, ‘Sular Nevruz'u’, ‘Gül Çarşamba’” olarak da bilinmektedir. Eski inançlara göre Ezer Çarşamba'da yeni yılın gelmesi ile ilgili olarak her şeyden önce su yenilenir, bu yüzden de bu Salı, suyun yenilenmesi ile ilgilidir. Bilindiği gibi, Türk halklarının mitolojisinde, su kültü önemli yere sahiptir (Aytaç, 2004: 73).

⁸ Kuran'da "Hayatı olan her şeyi sudan yarattık" (Enbiya Suresi: 30. ayet) denilmektedir. Eski Türk inancında da; "sudan yaratılış" (aguatik kozmogoni, tarihi hayatı periyodik, olarak yeniden doğuran tufan, yağmur) doğum ve diriliş düşünceleri hâkimdir. Su, yeniden doğuşu, yaratılışı, doğurgan ana sembolü, bereketi, bolluğu sembolize eder. Anadolu'da Nevruz günü büyük bir leğene su konur, dereden hiç konuşmadan su getirilir, bu suya katılır. Gençler su dolu leğenin içine, kendilerine ait bir eşyayı (yüzük, altın, para vs.) atarlar ve bir niyet tutarlar. Leğenin başına oturtulan kızın yüzüne bir örtü atılır, kız parmağını suya sokar eşyalarından birini çıkarır, mani okunur, maninin şekline göre eşya sahibi niyetinin olup olmadığına dair yorum yapılır. Bazı yerler de dileklerin yazılı olduğu kâğıtlar suya atılır. Nevruzun su kültü ile bağlı ayinlerinden bir tanesi evlere önceden kapkacaklara doldurulan suların insanların başından döndürülerek dökülmesidir. Yine burada "Göçürme" inancının izine rastlanır. Yeni doğmuş bebeği beşiğine yatırmadan, önce yeni gelen gelinin veya ciddi hastalık geçiren birinin başından kâseyle su döndürerek dökme ayinleri de su kültürüne bağlı ayinlerdendir. Türk boylarının hemen hemen her yerinde halen yaşamakta olan bu ayinlerin Nevruz bayramında yansıtılması, insanların hayatının temeli olan inançlarını bayramın gelenekli unsuru seviyesine çıkararak yüceltmelerini ve yeni yıla bedende, canda, gönülden arınmış olarak girme niyetlerini ifade eder (Aytaç, 2004: 71-72, 78; Eliade, 1994: 71).

söylence şudur: Nevruz yılın değişimidir. Nevruzla birlikte tabiat şartları da değişir. Atmosferde değişiklik olur. Bu ateş Nevruz'dan bir ay önce yakılırsa ne bu kadar ısı verir ne de bu kadar ateş yükselir. Nevruz'la birlikte havadaki oksijen miktarı da artar. Onun için Nevruz'da yakılan ateş büyük olur. Ve yine bir diğer adet, bu ateşin üstünden atlarken dilek tutulur. Genel olarak, hastalıkların, kazaların, belaların bu ateşle birlikte ateşte yanacağına inanılır. Kadın, erkek, genç yaşlı, çocuk, herkes atlar.” (Ali Oğuz Turan, 2009: 06.06.2020). Türk kültüründe ateş, temizlemeyi, arındırmayı, iyileştirmeyi sembolize ettiğine dair inanç burada da görülmektedir.

2020'de “Anadolu, Orta Asya ve Orta Doğu'da birçok halk tarafından kutlanan Nevruz Bayramı ise koronavirüs nedeniyle kutlanamadı ve Nevruz ateşi yakılamadı. Sosyal medyada paylaşılan bir videoda ise bir kişinin Nevruz kutlamasını evinde yaptığı görüldü. Televizyondan odun ateşi videosu açan bir kişinin Nevruz ateşinin üzerinden atlar gibi televizyonun üzerinden atladığı görüldü.” (<https://odatv4.com/evde-nevruz-atesi-boyle-yakildi-21032055.html>, 2020: 09.06.2020). Görüldüğü üzere Türk toplumu en zor anlarında dahi geleneklerinden, inançlarından, kısacası kültüründen vazgeçmeyerek, teknoloji çağının verdiği imkânlardan yararlanarak ritüellerini gerçekleştirmektedir.

Nevruz Günü Yapılan Alkışlarla (Dualarla) İlgili Olanlar

Elektronik kültür ortamında Nevruz Bayramı günü yapılan dualarla ilgili paylaşımların birden fazla örneğine rastlamak mümkündür.

Nevruz Duası şu şekildedir: “Ey hanlar hanı, ey yüceler yücüsü, her şeye kâdir Allah'ım! Ak yüzümüze kara çalınmasın. Yeşil umutlarımız kırılmasın. Bizleri namerde muhtaç etme. Malımız çok, düşmanımız yok olsun. Bölücüye, yıkıcıya aman verme. Evimiz yıkılmasın, ocağımız sönmesin. Yiğitlerimiz ölmesin. Vatanımız bölünmesin. Milletimizi ereksiz, yiğitlerimizi yüreksiz bırakma... Halkımız dilde, fikirde, iş de birlik olsun. Geleceğimiz aydınlık ve mutlu olsun. Gönüllerde hoşluk olsun. Barış olsun, birlik olsun, dostluk olsun. Ey Allah'ım! Üstte mavi gök basmayıp, altta yağız yer çökmeyince ilimiz, töremiz bozulmasın... Türk dünyasının, Ergenekon'dan çıkış bayramı, Nevruz yeni gün bahar bayramı Kutlu olsun...” (Mehmet Karataş, 2020: 06.06.2020). Türk halk kültüründe devlet, millet, töre, vatan kavramları dikkatle incelenmesi gereken konuların başında gelmektedir. Facebook ortamından alıntılanan bu duada milletin birlik, bütünlüğü istenmekte; barış ve dostluğa vurgu yapılmaktadır. Bilindiği üzere, Türklerde ocak, il, töre kavramları her şeyin

önünde gelmektedir. Zira destanlarda yapılan mücadelelerin büyük bir çoğunluğu ili, töresi, milleti, ocağı için yapılmaktadır.

2020’de KOVİD-19 virüsü sebebiyle Nevruz da yapılan alkışlarda sağlık, dirlik, huzur konusunda olmuştur. Devlet Bahçeli’nin internet gazetesinde Nevruz ile ilgili kutlamasında “Nevruz baharın habercisi, bereketin sembolü, kardeşliğin simgesi, dayanışmanın payesidir. Nevruz, binlerce yıllık tarihî süreç içerisinde, büyük Türk milletini ortak sevinç ve gelecekte, ortak ülkü ve dostlukta buluşturan köklü bir kaynaşma fırsatı olarak yüzyılları aşarak bugünlere ulaşmıştır. Bu kültürel miras bizim için her zaman iftihar kaynağıdır. Aziz milletimizin Nevruz Bayramı’nı yürekten kutluyor, Türk-İslam dünyasına ve insanlık âlemine, şu kasvetli korona günlerinde sağlık, dirlik, huzur, esenlik, kardeşlik, beraberlik ve bolluk getirmesini temenni ediyorum” (Devlet Bahçeli, 2020: 06.06.2020) ifadelerine yer vermiştir.

İnstegram’da Nevruz ile ilgili paylaşımlara bakıldığı zaman yine toplumun zihninde derin izler bırakmış olan KOVİD-19 virüsünün yok olmasına yönelik alkışların olduğu görülmektedir.

“Hem Nevruz kutlaması hem de Korana kovması, Alas Alas!” şeklinde yer alan bir alkışta “Alas Alas!” sözü, hem kötü ruhları kovmak hem de özellikle Nevruz duasında söze başlarken ‘Bismillah’ bitirirken de ‘Amin’ işleviyle kullanıldığı belirtilmektedir (Mehmet Çeribaş, 2020: 06.06.2020).

“Tabiatın yeniden dirilişi, rengârenk bahar aylarının, sevincin, bereketin yeni ümitlerin başlangıcı olan Nevruz Bayramı’nı kutlar, zor zamanlardan geçtiğimiz şu günlerde Nevruz’un sağlık, bereket, huzur, mutluluk ve barış getirmesini dilerim.” (Rahmi Doğan, 2020: 13.06.2020). Yine yapılan alkışta, günümüzün sorunu virüse yönelik olarak sağlık, bereket istenmiştir.

Genel olarak bakıldığında elektronik kültür ortamında Nevruz ile ilgili yapılan ritüeller ve alkışlar folklorik açıdan değerli veriler sunmaktadır. Bunların içerisinde de mitolojik unsur olarak ateş ve su kültü ağırlık kazanmaktadır. Nevruz hakkındaki alkışlarda birlik, beraberlik, sağlık, bolluk, bereket, kötü ruhları kovmak yönünde olduğu görülmektedir. Kimi paylaşımlarda yeniden doğuş, ürüme, bereket vurgulanırken, kimisinde de gece ile gündüzün eşitlendiği 21 Mart gününün ardından baharın gelişi, yeni yılın başlaması, doğanın uyanışı

vurgulanmaktadır. Diğer taraftan Nevruz, Türklerin demir dağları eritip Ergenekon'dan çıkış günü olması sebebiyle Türklüğün birlik ve bütünlüğü de istenmektedir.

2.3. Ramazan/Şeker Bayramı

Ramazan Bayramı, İslam inancına sahip olan toplumlarda Şevval ayının ilk üç günü kutlanmaktadır. Ramazan ve kurban bayramlarının başlıca özelliği dostların, hısım akrabasının karşılıklı ziyaret gezileridir. Gençler yaşlıların ellerini öperler, onların hayır-dualarını alırlar. Çocuklar para, ya da ufak hediyeler vermek de ritüelin bir parçasıdır. Çok yaşlılar evlerinden çıkmazlar; onların ziyaretleri beklenmez, herkes onların ellerini öpmeğe gider. Ziyarete gelenlere, Ramazan Bayramı'nda, şeker ikram edilir; bunun içindir ki bu bayramın bir adı da “Şeker Bayramı”dır (Boratav, 2015: 236).

Ramazan Bayramı'nın Mahiyetiyle İlgili Olanlar

Facebook durum güncellemesi olarak Prof. Dr. Ali Duymaz, Şeker Bayram'ı hakkında şunları dile getirmiştir: “TEBRİK: Çok eskiler, bizim erişemediğimiz zamanlarda Ramazan Bayramı yerine “ıyd-i fitr” ifadesini kullanırlarmış. Bizim çocukluğumuzda ise radyolar, gazeteler ve etrafımızda görebildiğimiz okumuş yazmış kesimi “Şeker Bayramı” derdi de pek bir anlam veremezdik. Meğer bu ifade oldukça eskiye gidermiş. Durum, bazılarının “muhafazakâr” bir gayretkeşlikle “şükür” kelimesinin “şeker” diye yanlış okunmasından kaynaklandığını beyan ettiği gibi değil demek ki! Bir gecede cahil kalmak, “şeker”le “şükür”ü karıştırmaya bais olacak değil elbette! Her neyse, küçük bir notla sözü toplayalım: Ömer Seyfettin, Ali Canip, Enis Behiç, Fuat Köprülü gibi İttihat ve Terakki mensubu isimlerle birlikte adı şöhretlerin gerisinde kalıp unutulmuş şair İdris Sabih, bir “şeker bayramı” sabahı Çanakkale'de şehit düşen kardeşi için “Kardeşime” başlığı altında pek içten gelen mısralar söylemiş. Şiirin tamamını bulmak mümkün, ama iki mısraı pek çarpıcı: “El fitre verdi, sen canımı verdin/ Ne acı bir Şeker Bayramı yaptık!” Acaba yüz yıldır ne değişti? İnsan sorgulamadan edemiyor. Her şeye rağmen birliğimizi, dirliğimizi, düzenliğimizi sağlayan unsurların başında bayramlar geliyor. Ramazan Bayramınız şeker tadında ve şükür hâlinde kutlu olsun, mübarek olsun, her şey gönlünüzce olsun...” (Ali Duymaz, 2020: 08.06.2020). Burada da ifade ettiği gibi Ramazan Bayramı'na “Şeker Bayramı” denmesini Pertev Naili

Boratav “100 Soruda Türk Folkloru” adlı kitabında şu bilgilere yer verir: “X’uncu yüzyılın Harezmi bilgini Bîrûni’nin verdiği bilgilere göre, bayramlarda şeker ikramı, Cem’in, şeker kamışındaki tatlı özsuğu bir nevruz günü bulmuş ve bundan şeker çıkarmayı yaymış olmasına bağlamıyormuş; ilk zamanlarda nevruz günü tatlı şeyler ikram edilirmiş; sonradan töre başka bayramlara da uygulanmış.” İlk önce Ramazan Bayramı’nda yapılan şeker ikramı, daha sonra Kurban Bayramı’nda da yapılmaya başlanmıştır (2015: 236).

Ramazan Bayramı Ritüelleriyle İlgili Olanlar

Bayram gününden bir gün önceki arife gününde de birçok geleneksel hazırlıkların yapıldığı görülmektedir. Türkiye’de farklı bölgelerde yöreye özgü bayram hazırlığı ve kutlamaların yapıldığı görülmektedir. Bu hazırlıklar youtube, instegram, facebook gibi sosyal medya ortamlarında videolarla veya görsellerle kültürel unsurlar aktarılmaktadır.

TRT Arşivinde Bolu Çamyayla köyünde Ramazan Bayramı geleneğinden şu şekilde söz edilmektedir: “Bayanlar, bir hafta önceden hazırlıklara başlarlar. Temizlik yaparlar, tatlı ve börek hazırlarlar. Bayram günü herkesin evinde yayla çorbası, sarma, su böreği, bamya, tatlı gibi yemekler bulunmaktadır. Arefe günü ikindi namazında sonra mezar ziyareti yapılır. Bayram günü on yaş altı çocuklar kapı kapı gezer, şeker toplar. Bayramlaşmalar yapılır.” (TRT Arşivi, 2019: 05.06.2020).

“Taş fırında pişer mahalleye düşer! Geleneksel taş fırında yapılan arife günü ekmeği birlik, beraberlik ve yardımlaşmanın yitirilmediği, ulusal kültürün hâlâ diri olduğunun göstergesidir. Çünkü Anadolu’da Arife günü köylülerden birkaçının bir araya gelerek imece usulü gerçekleştirdikleri ekmek yapımı önemli bir ritüeldir. Köy fırınları, çoğunlukla kadınların bir araya gelip birbirleri ile hem söyledikleri hem de sosyalleştikleri mekânlardan biridir. Arife günü yapılan ekmek bereketin sembolüdür. Arife günü ekmeği bir evin değil, bin evin ekmeğidir. Bindir, boldur, doludur.” (Aynura Genç, 2020: 08.06.2020).

“Bartın yöresinde “Konat Yapma Geleneği” yapılmaktadır. Sabah bayram namazının ardından cami hoparlöründen konatın yapılacağı yer ve saat belirlenir. Kadınlar konat sinisine evlerinden yöresel yemeklerini koyarlar. Konat yapılacak yerler genellikle açık mekânlardır. Konat saatinde o yerlere gidilir. Öğle namazından sonra da bütün köy halkı birleşerek hem bayramlaşır hem de konatlık yiyecekleri yerler. Köyün dışında da konuklar gelir, bayramlaşırlar.” (Ankara SOKUM, 2020: 05.06.2020).

“Çankırı'nın Orta Kalfak yöresine ait “Ferfene Geleneği” ise arife gününde kutlanır. Köyün erkekleri ve gençleri toplanır. Sohbet ve eğlence düzenlerler. Bu eğlence de imece usulü yiyecek ve içecek alınır ya da köy sakinleri çeşitli yemekler yapıp sofru kurmaktadırlar. Çavuş, Vurdur, Yüzük Saklama, Arı, Heybe, Kim Vurdu gibi oyunlar oynamaktadırlar. Daha sonra ‘cıvık” adını verdikleri helvayı pişirip, yemektirler. Gecenin sonunda da darılan, gücenen olmasın diye birbirlerinden helallik isteyip evlerine dağılırlar” (Ankara SOKUM, 2020: 05.05.2020).

Görüldüğü üzere farklı yörelerde geleneksel bayram kutlamalarında, farklı ritüeller yapılmaktadır. Ama ritüellerin ortak noktası insanların birlik ve beraberlik içerisinde eğlenme/eğlendirme işlevlerine hizmet etmektedir. Youtube veya diğer sosyal ağlarında yeni bir kültür ortamı yaratıp bu tür paylaşımların yapılması, geleneğin yaşatılması ve geniş alanlara yayılması açısından önemlidir.

Ramazan Bayramı'nda Yapılan Alkışlarla (Dualarla) İlgili Olanlar

Geleneksel uygulamaların paylaşımı dışında, kutlama mesajları da kültürü tanıtmaya açısından ayrı bir öneme sahiptir.

“Oğlunuz ordu olsun

Kızımız devlet kursun

Tanrı öyle bir nesil versin ki

Yurdunuz turan olsun.

Tuna'dan Tanrı Dağı'na,

Selenge Irmağı'ndan

Orhun Vadisi'ne kadar

Türk'ün olduğu her yere

Selam olsun.

Ramazan Bayramınız kutlu olsun” (İrfan Durmaz, 2019: 08.06.2020).

Bu kutlama mesajı hem Türkistan sahası sınırlarını belirtmiş hem de Türk töresini yansıtmıştır.

“Ramazan Bayramınız kutlu olsun! Cinler, elfler, cüceler, buçukluklar, drowlar, orklar, vampirler, kurt adamlar, ejderhalar, entler ve elbette kenderler! Sizlerin de bayramı kutlu olsun! Tüm dünya halklarının barış içinde yaşayacağı nice fantastik bayramlara.” (Kayıp Rıhtım, 2018: 05.06.2020). Burada mitolojide yer alan özellikle Türk mitoloji için önemli bir yere sahip yeraltı dünyasıyla bağlantılı demonik varlıklara yer verilmiştir.

“Gün adalet arama, gün birlik olma günüdür. Sevgi ve barış dolu kol kola daha nice bayramlara... Ramazan Bayramınız kutlu olsun.” (D. Fikri Sağlar, 2017: 08.06.2020). Diğer bir kutlama ve yapılan alkışta ise “Ramazan Bayramınız kutlu olsun. Ülkemize; huzur, mutluluk, barış, adalet, hukuk devleti, demokrasi, hakkaniyet, itibar, düzen, refah, hürriyet, insan onuruna yaraşır hayat, afiyet ve başarı getirsin; hukuksuzluk ve zulm yapanların cezalandırıldığı bir ortam olsun” (Selcuk Atak, 2018: 05.06.2020).

“Hayat yaşamayı, vefa hatırlamayı, dostluk paylaşmayı, özel günler hatırlamayı bilenlere vardır. Ramazan Bayramınız kutlu olsun. Hep bir arada, sevgi dolu ve huzurlu nice bayramlar geçirmek dileğiyle, Ramazan Bayramınız kutlu olsun! Şeker tadında mutlu bayramlar” (Dilek2835, 2018: 08.06.2020).

Buraya kadar olan Ramazan Bayramı’nda yapılan paylaşımlarda genel olarak toplumun barış, sevgi dolu, huzurlu, adalet ve eşitlik içerisinde yaşayacağı bir dünya olması temennisini belirten alkışlarda bulunulmuş ve kutlamalar yapılmıştır.

Genel olarak elektronik kültür ortamında, Ramazan/Şeker Bayramı hakkında halk edebiyatının alkış türüne yer verilmiştir. Yapılan dualarda ise sağlık, huzurlu, mutlu, şeker tadından bir bayramın olması istenmiştir. Bunun haricinde bakıldığı zaman adalet, eşitlik, birlik, beraberlik, dostluk ve kardeşlik şeklinde Türk kültür töresinde de önemli yere sahip kavramlar yer almaktadır. Türk milletin birlik ve bütünlüğü her şeyden önce tutulmuştur.

2.4. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı'nın Mahiyeti

Kurban kavramı, Divanü Lugati't- Türk'te, "ıduk"⁹ ve "yağış"¹⁰ sözcükleri yer almaktadır (Atalay, 1985a/c: 10, 65; Köse, 2019: 119). Iduk kelimesi Yakutçada ıtık, Sagaycada ızık, Altaycada ıyık, Çuvaşçada irih şekillerinde eski şekliyle geçmekte ve "salıverilmiş, gönderilmiş" anlamlarına gelmektedir (İnan, 1986: 98; Köse, 2019: 120). Yakutça ıtık kelimesi Pekarski sözlüğünde şu şekilde açıklamaktadır: "kurbanlık; ıtık hayvan hiçbir zaman dövülmez, kuyruk ve yeleleri kesilmez". Türklerde Kanlı kurbanlardan başka kansız kurbanda vardır. Bunlar saçı (libation), "yalına" (ağaçlara ve şaman davuluna bağlanan paçavralar), tös (ongon)ları yedirme (ağızlarını yağlama), ateşe yağ atma ve şarap serpmeye gibi törenlerden oluşur. Kansız kurbanların en önemlisi ruhlara bağışlanarak başı boş salıverilen hayvanlardır (İnan, 1986: 98).

Kurban Bayramı Türkiye'de, eğlenceler yönünden, Ramazan Bayramı'na göre daha sönük geçer. İbrahim Peygamber'in oğlunu, Tanrı'ya kurban etmek üzere keseceği sırada gökten inen bir koçun Tanrı'nın emriyle oğlunun yerine geçmesinin bir anısı olarak İslâm dinine geçmiştir. Ramazan Bayramı'nın kutlandığı şevval ile Kurban Bayramı'nın kutlandığı zilhicce arasındaki zilkadeyi, halk, aralık adıyla adlandırır; bu ayda evlenme halk inancında uğurlu sayılmaz. Kurban Bayramı'nın birinci günü, Kurban Bayramı'nın birinci günü, Mekke'de Mînâ denilen yerde hacıların kurban kestikleri gündür. Kurban, İslâm dini yasasına göre, farz kadar kesin ve kaçınılmaz olmamakla beraber, malî gücü olan her kul için "borç" (vâcib) tür. Kurban olarak koyun, sığır ve deve kesilebilir. Hayvanın erkek olması, sakatlığı bulunmaması gerekir. Kurbanın kesilmesinde de gözetilmesi gereken birtakım töreler vardır; bunlardan bir bölümü İslâm dininin koyduğu yasalara bağlanır; ama birçoğu da uluslara ve bölgelere göre değişen yerli geleneklerden gelmedir. Örneğin, memleketimizin bazı yerlerinde kurbanlık koçları yıkama, kınalama ve gelin telleri ile süsleme gelenekleri vardır. Kurbanlık hayvanları "kınalamak", Yahudilerde de çok eski bir töre idi; İslâm dinine oradan geçmiş ya da İslâm öncesi Sâmi kavimlerin dinlik geleneklerinin bir kalıntısı sayılabilir. Tellerle hayvanı süsleme ise orta Asya'dan gelme bir töredir: Moğollarda, Tanrıya adanan kurban hayvanlarına kurdeleler bağlarlar. Kurban etinin üçte biri kurbanı kesenin evinde yenmek, üçte biri komşulara ve hısım akrabaya, üçte biri de fukaraya dağıtılmak gerektir. Türkiye'de, geleneğin yaygın biçimi, etin çiğ olarak dağıtılmalıdır. Türkiye'nin bazı yerlerinde rastlanan bir gelenek

⁹ Iduk: Kutlu ve mübarek olan her nesne. Bırakılan her hayvana bu ad verilir. Bu hayvana yük vurulmaz, sütü sağılmaz, yünü kırılmaz; sahibinin yaptığı bir adak için saklanır. Bk. Atalay, Besim (1985). *Divanü Lugati't Türk I*. Ankara: TDK Yayınları, s.65.

¹⁰ Yağış: İslâmdan evvel Türklerin adak için, yahut Tanrılara yakınlık elde etmek için putlara kestikleri kurban. Bk. (Atalay, 1985c: 10).

de hayvanı keserken gözlerinin kapatılmasıdır. Bu töre, İbrahim'in, oğlunu yatırdığı zaman, korkutmamak için gözlerini bağladığını anlatan menkabeye uzanmaktadır (Boratav, 2015: 236-237).

Türk kültür ve inancında kurban ritüelleri genel itibariyle değerlendirildiğinde, kurbanın gerek kelime gerek ritüelistik uygulama bağlamında doğrudan Tanrı'ya yaklaşma anlamında yer almamaktadır. Kanlı ve kansız kurban ritüellerinin varlığı, özelliklerine göre farklı algı ve anlamda şekillenmiştir. Bu bağlamda Türk düşünce ve inanç sisteminin dayanak mekânizmasını oluşturan Gök Tanrı inancı yapısal-işlevsel bağlamda inancın en üst seviyesinde yer almaktadır (Köse, 2019: 163-164)¹¹. Bu bağlamda Kurban Bayramı ile ilgili kutlamalar yapısal-işlevsel kuram çerçevesinde elektronik kültür ortamında nasıl bir işlevsellik göstermektedir ve folklorik açıdan ne gibi verilere ulaşılmaktadır? Bu başlık altında mevcut sorulardan hareketle elektronik kültür ortamında yer alan Kurban Bayramı kutlamalarındaki folklorik unsurlar incelenmeye çalışılacaktır.

Kurban Bayramı'nda Yapılan Alkışlarla (Dualarla) İlgili Olanlar

“Türk-İslâm âleminin Kurban Bayramı'nı en içten dileklerle kutlar, herkese ailesi ve sevdikleriyle birlikte geçireceği nice sağlıklı, kutlu ve mutlu bayramlara... Doğu Türkistan'ın özgürlüğüne kavuşmasını Tanrı Teâlâ'dan dilerim.

Son olarak Dedem Korkut Ata'nın diliyle;

Yom vereyim hânım:

Yerli Karadağların yıkılmasın!

Gölgelice kaba ağacın kesilmesin!

Kan gibi akan görklü suyun kurumamasın!

Kanatlarının ucu kırılmasın!

Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin!

Koşarken ak-boz atın sürçmesin!

Çaldığında kara polat öz kılıcın kedimlesin!

Dürtüşürken ala gönderin ufanmasın!

¹¹ Daha detaylı bilgi için Bk. Köse, Serkan (2019). *Alevilik İnanç Sisteminde Kurban Ritüelleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Aksakallı baban yeri cennet olsun!

Ak pürçekli anan yeri uçmak olsun!

Allah'ın verdiği umudun kırılmasın!

En sonunda arı imandan ayırmasın!

Ak alnında beş kelime dua kıldık kabul olsun!

Derlesin, toplansın, günahınızı,

Kadir Tanrı adı görklü Muhammed'in yüzü suyunu bağışlasın!

Bu duaya âmin diyenler Tanrı'yı görsün!

Kutlu, mutlu bayramlar..." (Murat Cesur, 2019: 10.06.2020).

Görüldüğü üzere Kurban Bayramı mesajı, Dede Korkut'un Oğuz boylarına söylediği alkışla birleştirilmiş, elektronik kültür ortamında güncel duruma uygun olarak dönüştürülmüştür.

İnstegram'da resimli Kurban Bayramı kutlamasında şu ifadeler dikkat çekicidir: "Bizde üç şeye kına yakılır: Gelinlik kıza; gitsin ailesine, çocuklarına kurban olsun diye. Askere giden yiğitlerimize, vatana kurban olsun diye. Kurbanlık koça, Allah'a kurban olsun diye... Hayırlı, huzurlu bayramlar!" (Araştırmacıturk, 2019: 10.06.2020). Kına rengi itibari ile kırmızıdır.¹² Kırmızı renk, savaşın, cesaretin, kanın simgesi olmakla birlikte, koruma, yenilenme, hayat verme gibi özelliklerine de sahiptir. İnsanlara ve kurbanlık hayvanlara yakılan kına, rengi itibariyle "kötü ruhlardan ve kötülüklerden korunmak, yenilenmek" anlamlarını içermektedir.

"Mübarek Kurban Bayramınızı en içten dileklerle kutlar, aileleriniz ve sevdiklerinizle birlikte sağlıklı, mutlu ve esenlik dolu bir bayram geçirmenizi temenni ederiz." (Art Nicomedia Kültür Sanat Derneği, 2019: 10.06.2020). Genel olarak bakıldığı zaman bayramlarda yapılan paylaşımlar alkış türünden olduğu görülür.

Türkiye'de elektronik ortamındaki Whatsapp, İnstegram, Messenger, Facebook, Twitter gibi sosyal medyaların yaygınlaşması ile birlikte bayram kutlamaları, internetteki

¹² Güneşin doğuşunda ve batışında ortaya çıkan bir renk olan kırmızı, manevî ve millî anlamlar kazanan simgesel anlamı olan bir renktir. Bu rengin heyecan, cesaret, mücadele, koruyuculuk, tehlike, yenilenme, hayatta kalma, hayat verme, kudret, hâkimiyet, savaş, ergenlik, kağanlık, sonsuzluk, mutluluk, murat, güneş, ışık anlamları vardır (Durbilmez, 2018: 68).

hazır mesajlarla veya hazır resimli mesaj paylaşımlarıyla gerçekleşmektedir. Elektronik gazetelerde Kurban Bayramı ile ilgili hazır mesajların birçok örneğini görmek mümkündür. Bunlardan birkaçı şu şekildedir (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/akraba-ve-yakinlara-ozel-kurban-bayrami-mesajlari-ve-tebrikleri-41300373>, 2019: 10.06.2020):

“Küslerin barıştığı, ayrı düşenlerin kavuştuğu, safların sıklaştığı, umutların tazelandığı, yüreklerin heyecanla çarptığı bir bayrama daha ulaştık. Kurban Bayramı'nız mübarek olsun.”

“Bayram demek, barış ve kardeşlik demektir. Bayram demek, hatırlama, hatırlanma, heyecan ve huzur demektir. Kurban Bayramı'nız kutlu olsun.”

“Sevgi ve saygının daha da güçlendiği, hoşgörü ve dayanışma duygularının pekiştiği, aile ve milletimizin birleştirici özel günlerinden Kurban Bayramı'nız mübarek olsun.”

“Milli ve manevi değerlerin coşkuyla yaşandığı, toplumsal bağların güçlendiği, huzur, barış, sevgi ve kardeşlik atmosferinin pekiştiği müstesna günlerden olan Kurban Bayramı'nı kutlamanın mutluluğunu yaşıyoruz. Kurban Bayramı'mız mübarek olsun.”

“Bayram, dost, akraba ve büyüklerimizin ziyaret edildiği, hastaların, kimsesizlerin, yetimlerin ve muhtaçlara yardım elinin uzatıldığı günlerimizdir. Bu duygu ve düşüncelerle Kurban Bayramı'nızı kutlar, hayırlara vesile olmasını dilerim.”

“Özlemleri gideren, her türlü dargınlıkları ve kırgınlıkları unutturan bayramlar, sevgi ve hoşgörü duygularını güçlendirerek, sevinç ve mutluluğu yaşadığımız özel günlerdir. Sizin ve ailenizin Kurban Bayramı'nı tebrik ediyorum.”

Görüldüğü üzere elektronik gazetelerde Kurban Bayramı ile ilgili paylaşımlarda dilek bildiren hazır mesajlar yer almaktadır. Sözü edilen kutlamalarda genel olarak aile ve akrabalık bağlarına vurgu yapılmakta; sevgi ve saygının, birlik ve beraberliğin, sevinç ve mutluluğun hiç eksilmediği daha nice günlerin olması istenmektedir.

SONUÇ

Kültür, dinamik yapısı ve yeni hayat şartlarına uyumu sayesinde geçmişten günümüze sürekli değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bunun doğal sonucu olarak kültürde çeşitlenme ve zenginlik de meydana gelmiştir. Yazı öncesi devirde kültür aktarımı sadece sözle veya daha

eski dönemlerde mağara resimleri ile geçekleşmekteydi. Yazının icadından sonra kültürel unsurlar hem sözlü hem de yazılı olarak aktarılmaya başlanmıştır. Fakat günümüz çağdaş yaşamında teknolojinin gelişmesiyle elektronik kültür ortamları da kültürün aktarım aracına dönüşmüştür.

Radyo, televizyon, web gibi kültür ortamlarında kültürel unsurların sözlü, görsel (video, resim), yazılı veya hem görsel hem de yazılı olarak iletildiği görülmektedir. Sosyal medya, internet gazeteleri veya Youtube gibi video gösterim ağları günümüzün popüler kültür aktarım yerleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma konusu olan kutsal bayramlar ve bu kutsal bayramlarda yapılan kutlamalarla ilgili paylaşılan ritüellerin ve kutlama mesajlarının folklorik açıdan değerli veriler içerdiği görülmektedir. Bu sayede paylaşılan gelenekleri, ritüelleri o yöreye gidilmeden elektronik sahada da derleyip, deşifre etmek imkânı ortaya çıkmıştır. Bunlardan farklı olarak kutlama mesajlarının, daha çok toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasını, barış ortamının oluşmasını; sağlıklı, huzurlu ve mutlu yaşama isteğini temenni eden alkışlardan oluştuğu görülmektedir. Sözü edilenler dışında yapılan ritüel paylaşımları veya paylaşılan mesajlar, yeniden doğumu, yenilenmeyi, arınmayı, temizlenmeyi de simgelemekte; Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanma amacını da gütmektedir. Bu bayramlardan Nevruz ve Hıdırellez ile ilgili paylaşımların çoğunlukla ateş ve su kültürüne yönelik olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yeni araştırma sahası olan elektronik kültür ortamı, kültürel belleği yaşatma ve aktarma konusunda çeşitli araçlar ve yöntemler sunmaktadır. Böylece internet bazlı çeşitli yol, yöntem ve araçlar kullanılarak kültürel unsurların aktarılması, bu unsurların küresel düzeyde tanınmasını sağlamaktadır.

Çalışma konusu olan kutsal bayramlar ile ilgili kültürel unsurların tespit edilmesi sonucunda Türk halk kültüründe bu bayramların, mahiyetine, içeriğine, ne anlam ifade ettiğine dair bilgilere ulaşılmış, bu kutsal bayramlarda yapılan halk edebiyatı türü olan alkışlara dair birçok örnek belirlenmiş ve sözü edilen kutsal bayramda yapılan çeşitli ritüellere rastlanmıştır. Sonuç itibariyle elektronik kültür ortamı yeni bir saha ve incelenmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

The concept of time in Turks is connected to the creation of the universe. Therefore, it has always been thought that there is a relationship between time and space. This relationship, which is reflected in the Turkish thought system, also showed itself in shamanic rites, and every shamanic rite was performed as the repetition of this first time. Since archetypal time is considered together with creation, it has been accepted as sacred in the performance of both pre-Islamic and post-Islamic holy days. At the beginning of these holy days, there are holidays that have a different value in terms of faith. "Hıdırellez and Nevruz" constitute the most typical examples of the aforementioned holy holidays that have become widespread among Turkish tribes. Apart from these, "Sacrifice and Ramadan Feast" is celebrated every year depending on the calendar and is considered sacred among Muslim Turks.

In the Turkish system of thought, the concept of time was formed together with the creation of the Earth. With the creation of the Earth, the sun, the moon, the star also appeared. The rise of the sun created the concept of day, while the moon and the stars laid the foundation for the formation of the concept of night. "The mythos is firmly attached to the concept of time... the whole set of mythic archetypes that support the common life is regularly revived in order to prevent the deterioration that occurs due to the flow of time. Thus, their energy is renewed and their activities are revived" (Eliade, 2000: 129). Against the background of the celebrations related to the holy days, which form the basis of our work, the whole revival of the mythic archetypes lies. People are renewed, revived and purified after these holy days. While these ritual practices were first performed orally, they were also transferred to writing along with the invention of writing and continued for generations. Now, in today's technological age, the places of transmission of these rituals have also manifested themselves in electronic cultural environments. Folk science is a field that occurs under the umbrella of tradition. The continuity of folk culture is realized by maintaining these traditions. The following question stands out here: "Will there be no tradition? Or does it continue by experiencing change-transformation?" In the ages when the electronic culture environment was not yet widespread, the only option for obtaining elements of folk culture was to be obtained through compilations or transcribed texts of oral culture products. But with the spread of technology, radio, television, newspapers, and later on the Internet have also become areas where elements of folk culture are reflected. The first thing that should be said

when applied folk science is called is the beliefs, traditions and customs of folk culture, elements of material culture, types of oral culture, etc. to be able to transfer it to contemporary life, to be able to revive it.

Media can be called virtual environments where cultural elements are combined and transferred with today's innovations. Therefore, "the media functions as the main environment for the execution, life and development of Turkish culture and, consequently, the memory of written and oral literature" (Özdemir, 2015: 384; Özdemir, 2019b: 186). In order to be able to explain the elements of folklore created in electronic media, we can express the concept of folklore as follows: Folklore is "old wine in new bottles", and also "fresh wine in old bottles". Folklore can be expressed in the form of "jointly creating and recreating" from the point of view of the social environment. "The concept of re-creation is different from the first creation only in terms of creation time. Most recently, "folklore is artistic communication in small groups" (Amos, 2006: 29, 31, 36). Folklore has found its place in all the possibilities of the Internet with its wide working staff (Özdemir, 2019b: 187). It is a form of recreating folklore elements formed in a digital environment in accordance with these definitions. In this way, the electronic cultural environment can be explained as the re-creation of cultural elements in a new space. In other words, it is the demonstration and introduction of old cultural elements or old cultural environments in a new way in a new environment.

A digital ritual environment has been created in the form of family members who come together for traditional home visits to share their happiness dec photos and social media tools. Depending on these conveniences provided by technology to people, home visits have also decreased, followed by voice or video phone calls, sms, whatsapp messages, emoji, cartoons, multimedia, etc. the sharing of content has started to become widespread. Regardless of their importance, people send 'automatic message content' to everyone registered in the contacts book at the touch of a button and perform the celebration process in seconds. Usually, these messages are sent at the following times: Friday messages, holiday congratulations, oil lamp celebrations, birthday celebrations, New Year's congratulations... (Özdemir, 2019a: 32). For this reason, social media, mother's Day, Father's day, Valentine's day, women's day, shares a message of pictures made for special occasions such as holy days, applause (prayer, Good Hope) style-sharing writings on culture, beliefs, rituals reflected images or videos; at the same time, numerous electronic cultural environments such as

television programs, films, documentary screenings, electronic newspaper news with such elements should come to the fore as areas worth studying from a public scientific point of view. As it was said above, the cultural element does not disappear, it is reflected again in new cases in accordance with the new era.

About shares in electronic culture medium Hidirellez no overall when you look in the study, prosperity, abundance, good luck, health, peace and happiness to bring; baht partially open; accidents, troubles, evils, evil spirits, bad luck and the evil eye that are required for the expulsion of rituals and reflected in the media, it is observed that the applause. It is also mentioned that Hızır and Ilyas helped those who were in difficulty. In general, it has been determined that prayers have gained weight. In general, rituals and applause related to Nowruz are included as a folkloric element in the electronic culture environment. Among them, the cult of fire and water as a mythological element is gaining weight. In the applause about Nowruz, it is seen that unity, togetherness, health, abundance, abundance are in the direction of expelling evil spirits. In some shares, rebirth, reproduction, fertility are emphasized, while in others, the arrival of spring, the beginning of the new year, the awakening of nature are emphasized after the day of March 21, when the night and the day are equalized. On the other hand, because Nowruz is the day of the Turks melting the iron mountains and leaving Ergenekon, the unity and integrity of Turkishness is also desired. In general, in the electronic culture environment, the applause type of folk literature about Ramadan / the Feast of Sugar has been included. In the prayers made, it was asked to have a holiday of health, peaceful, happy, sugar taste. In the electronic newspaper agendas, messages informing about ready wishes that can be sent to relatives are included in the shares related to Eid al-Adha. The messages mentioned reflect the festive traditions of Turkish culture. Reflecting Turkish culture, these articles are indicators of cultural environments where messages about family and kinship ties are included; where love and respect, unity and togetherness are formed with the holiday; where resentment ends and peace is achieved. As a result, it is seen that it contains folklorically valuable data about the sacred holidays that are the subject of the study and the rituals shared, congratulatory messages about the celebrations held on these sacred holidays. Among these holidays, it is seen that the shares related to Nowruz and Hidirellez are aimed at the cult of fire and water. As a result, the electronic culture environment is a new field and an area that needs to be studied.

KAYNAKÇA

- Amos, D. B. (2006). “Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru”, *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, (Çev. Metin Ekici). Ankara: Geleneksel Yayıncılık, s.27-39.
- Alpyıldız, E. (2019). “Dijital Kültür Çağında Yemek Kültürü”, *Dijital Kültür I*, (Ed. Mehmet Özdemir). Artvin: Arı Sanat Yayınları, s.107-132.
- Alpyıldız, E. (2020). “Dijital Kültür Çağında Geçiş Dönemleri”, *Dijital Kültür-2*, (Ed. Fatih Balcı). Artvin: Arı Sanat Yayınları, s.207-233.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lugati't Türk I*. Ankara: TDK Yayınları.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lugati't Türk III*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aytaç, P. (2004). “Kültlerde Nevruz”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Ed. Öcal Oğuz ve diğerleri, Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, s.49-94.
- Bayat, F. (2015a). *Türk Mitolojik Sistemi I-(Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayat, F. (2016b). *Türk Mitolojik Sistemi II-(Kutsal Dişi - Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler İyeler ve Demonoloji)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Boratav, P. N. (2015). *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Balcı, F. (2019). “Dijital Kültürde Çocuk Oyunları”. *Dijital Kültür I*, (Ed. Mehmet Özdemir). Artvin: Arı Sanat Yayınları, s.269-284.
- Durbilmez, B. (2018). *Türk Dünyası Kültürü I*. Ankara: Ötüken Yayınları.
- Durmaz, U. (2019). “Dijital Kültür Çağında Geleneksel Türk Tiyatrosu: (Köy Seyirlik

- Oyunları ve Meddah)”. *Dijital Kültür I*, (Ed. Mehmet Özdemir). Artvin: Arı Sanat Yayınları, s.217-256.
- Esin, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Eliade, M. (1994). *Ebedi Dönüş Mitosu*. Çev. Ümit Altuğ. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (2000). *Din ve Fenomenoloji*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Hirsch, J. (2014). “Dönüşen Halk Bilimi: B. A. Botkin”, *Uygulamalı Halk Bilimi*. (Çev.: Mehmet Emin Dede). Ankara: Geleneksel Yayıncılık, s.18-56.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Köse, S. (2019). *Alevilik İnanç Sisteminde Kurban Ritüelleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve Çevresinde Hayatin Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özdemir, N. (2015). *Medya Kültür ve Edebiyat*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özdemir, N. (2017). *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi*. Ankara: Hacettepe Yayıncılık.
- Özdemir, M. (2019a). “Kültürün Dönüşümü veya Dijitalleşme”. *Dijital Kültür I*, (Ed. Mehmet Özdemir). Artvin: Arı Sanat Yayınları, s.17-49.
- Özdemir, M. (2019b). “Dijital Kültürde Anlatı, Anlatıcı ve Deneyimleyici”. *Dijital Kültür I*, (Ed. Mehmet Özdemir). Artvin: Arı Sanat Yayınları, s.181-215.
- Özdemir, Y. (2019). “Dijital Hikâye Anlatma Atölyeleri”. *Dijital Kültür I*, (Ed. Mehmet Özdemir). Artvin: Arı Sanat Yayınları, s.95-106.
- Öztürk Merdin, A. (2020). “Geleneğin Yeniden İcadı: Halk Hekimliği ve Dijital Kültür İlişkisi”. *Dijital Kültür-2*, (Ed. Fatih Balcı). Artvin: Arı Sanat Yayınları, s.177-206.

Sakaoğlu, S., Alptekin, A. B. (2004). “Türkiye’ de Nevruz”, *Türk Dünyası Nevruz*

Ansiklopedisi. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, s. 379-409.

Taş, E. (2019). “Erginlenme Törenlerinde Sempatik Büyüler”, *21. Yüzyılda Eğitim ve*

Toplum Dergisi, C. 8, S. 24, s. 365-391.

Unat, Y. (2004). “İslam’da ve Türklerde Zaman ve Takvim”, *Türk Dünyası Nevruz*

Ansiklopedisi, Ed. Öcal Oğuz ve diğeri, Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi

Başkanlığı, s. 15-25.

Veren, E. (2019). *Anadolu Halk Takvimi*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.

İnternet Kaynakları

Ali Duymaz (2017), TEBRİK (Facebook durum güncellemesi), <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1011724018962858&set=a.187229974745604&type=3>, (Erişim Tarihi: 08.06.2020).

Ali Oğuz Turan (2009), Iğdır Yöresi Azerilerinde Nevruz (Facebook durum güncellemesi), <https://www.facebook.com/groups/11333180745/>, (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

Ankara SOKUM (2020), Geleneksel Bayram Kutlamaları 1 (Video), <https://www.youtube.com/watch?v=NxPUvSk0vR0>, (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

Araştırmacıturk (2019), Hayırlı, Huzurlu Bayramlar, (İnstagram gönderisi), <https://www.instagram.com/arastirmaciturk/?hl=tr>, (Erişim Tarihi: 08.06.2020).

Art Nicomedia Kültür Sanat Derneği [artnicomedia] (2019), Mübarek Kurban Bayramınızı en içten dileklerle kutlar. (İnstagram gönderisi), <https://www.instagram.com/artnicomedia/>, (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

Aynura Genç [aynuragenc] (2020), Taş fırında pişer mahalleliye düşer! (İnstagram gönderisi), <https://www.instagram.com/aynuragenc/?hl=tr>, (Erişim Tarihi: 08.06.2020).

Azerbaycanturu (2020), Novruz Bayramınız Mübarek, (İnstagram gönderisi), <https://www.instagram.com/azerbaycanturu/>, (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

Bayram Durbilmez [t.c.bayram] (2020), Türk Dünyasının Hıdırellez Bahar Bayramı hayırlara vesile olsun, (İnstagram gönderisi),

https://www.instagram.com/p/B_yAnuKFObnPaVjn-tVkdIwUcR0UAei0q6WwE0/,

(Erişim Tarihi: 11.06.2020)

Bio Enerji Şifası (2020), Evime, mutfağıma gelirime İlyas peygamberin duası...Bismillahirrahmanirahim, bin bir adım bir adım, allah bir adım adım...

Hıdrellez Soğan rütüeli, (Facebook durum güncellemesi),

<https://www.facebook.com/BioEnerjiSifasi/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2020)

D. Fikri Sağlar [dfikrisaglar] (2017), Gün Adalet Arama, Gün Birlik Olma Günüdür. Sevgi ve Barış Dolu Kol Kola Daha Nice Bayramlara... Ramazan Bayramınız Kutlu Olsun,

(Twit). <https://twitter.com/dfikrisaglar/status/878824376837300224>, (Erişim Tarihi:

08.06.2020).

Devlet Bahçeli (2020), Nevruz Mesajı (Milliyet Gazetesi güncel haber),

<https://www.milliyet.com.tr/siyaset/bahceliden-corona-virus-mesaji-6170757>, (Erişim

Tarihi: 06.06.2020).

Devlet Bahçeli (2021), Hoşgörü arayan Nevruz'un mesajlarına bakmalıdır, (Twit),

<https://twitter.com/dbdevletbahceli/status/1373256656528752640>, (Erişim Tarihi:

19.02.2022).

Dilek2835 [Kircice55073047] (2018), Ramazan Bayramı Kutlu Olsun, (Twit),

<https://twitter.com/Kircice55073047/status/1007494297527226368>, (Erişim Tarihi:

08.06.2020).

Doganin_sihri (2020), Bugün 21 Mart, (İnstagram gönderisi),

https://www.instagram.com/doganin_sihri/, (Erişim Tarihi: 15.06.2020).

HÜGEM-Hacettepe Üniv. Geleneksel Müzik Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi (2020), Gül Dibine Yüzük Saklamak, (Facebook durum güncellemesi),

<https://www.facebook.com/groups/364775196887533/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2020).

İrfan Durmaz (Poyraz12), [irfandurmaz03] (2019), Ramazan Bayramı (Twit),

<https://twitter.com/irfandurmaz03/status/1135801575602118656>, (Erişim Tarihi:

08.06.2020).

- Kayıp Rihtim [KayipRihtim] (2018), Ramazan Bayramı Kutlu Olsun, (Twit), <https://twitter.com/KayipRihtim/status/1007510532465856513>, (Erişim Tarihi: 05.06.2020).
- Lalunaastroloji (2020), Hıdırellez Ritüeli, (İnstegram gönderisi), <https://www.instagram.com/lalunaastroloji/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2020).
- Lovingcrea (2020), Bugün Hıdırellez, (İnstegram gönderisi), <https://www.instagram.com/lovingcrea/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2020).
- Mehmet Çeribaş (2020), Nevruz Kutlaması, (İnstegram gönderisi), https://www.instagram.com/mehmet_ceribas/, (Erişim Tarihi: 06.06.2020).
- Mehmet Karataş (2020), Nevruz Duası (Facebook durum güncellemesi), <https://www.facebook.com/mehmet.karatas.988926/posts/3014809208563950>, (Erişim Tarihi: 06.06.2020).
- NEVÜ Kapadokya Yaşayan Miras Müzesi (2020), Demir örse konsun, (Facebook durum güncellemesi), <https://www.facebook.com/nevu.yasayanmirasmuze/>, Erişim Tarihi: 06.06.2020).
- Nuri Okutan [TCNuriOkutan] (2020), Nevruz Türk'ün Bayramı, (Twit), <https://twitter.com/TCNuriOkutan/status/1241315611680145408>. Erişim Tarihi: 13.06.2020).
- Pelitköy “Cennetten Bir Köşe” (2020), Hıdırellez hazırlığı, Bekârların duası yatmadan evvel abdest alıp yatınca okuyacağı dua, Hıdırellez Duası, (Facebook durum güncellemesi), <https://www.facebook.com/Pelitik%C3%B6y-Cennetten-Bir-K%C3%B6%C5%9Fe-416680048522130>, (Erişim Tarihi: 11.06.2020).
- Rahmi Doğan [dogan_rahmi] (2020), Tabiatın yeniden dirilişi, rengârenk bahar aylarının, sevincin, bereketin yeni ümitlerin başlangıcı olan Nevruz Bayramı'nı kutla... (Twit), https://twitter.com/dogan_rahmi/status/1241312758508982272, (Erişim Tarihi: 13.06.2020).
- Selcuk Atak, PhD [ProfAtak] (2018), Ramazan Bayramınız kutlu olsun. Ülkemize; huzur, mutluluk... (Twit), <https://twitter.com/ProfAtak/status/1007490401345966080>, (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

- T.C. Murat Cesur (2019), Türk-İslâm âleminin Kurban Bayramı'nı en içten dileklerle kutlar... (Facebook durum güncellemesi), <https://www.facebook.com/murat.cesur.4054/posts/1405352969815681>, (Erişim Tarihi: 10.06.2020).
- TRT Arşiv (2020), Mantuvar Mani yarışması, (Facebook durum güncellemesi), <https://www.facebook.com/trtarsiv/videos/1462775487264380>, (Erişim Tarihi: 12.06.2020).
- TRT Arşivi (2019), Bolu Çamyayla Köyünde Ramazan Bayramı, (Facebook durum güncellemesi), https://www.facebook.com/trtarsiv/videos/433782020739024/?v=433782020739024&external_log_id=bd5b2d56d2ae85449d0e0a340eeec0de&q=ramazan%20bayram%C4%B1, (Erişim Tarihi: 05.06.2020).
- Volkanserifoglu [volkanserifoglu] (2020), Nevruz doğanın filizlendiği, yeni tohumların, yeni ümitlerin ekildiği günün adıdır, (Twit), <https://twitter.com/volkanserifoglu/status/1241326658570854400>, (Erişim Tarihi: 06.06.2020).
- Yeni Yaşam Okulu (2020), Günün Getirdikleri, (Facebook durum güncellemesi), <https://www.facebook.com/yeniyasamokulu/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2020).
- <https://www.gazeteduvar.com.tr/kultur-sanat/2019/01/13/almanyada-literature-gecen-karagoz-ustasi>, (Erişim Tarihi: 12.11.2021).
- <https://odatv4.com/evde-nevruz-atesi-boyle-yakildi-21032055.html> (2020), Evde Nevruz ateşi böyle yakıldı, (Erişim Tarihi: 09.06.2020).
- <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/akraba-ve-yakinlara-ozel-kurban-bayrami-mesajlari-ve-tebrikleri-41300373>, Kurban Bayramı mesajları ile akraba ve sevdikleriniz güzel dileklerde bulunun! (Erişim Tarihi: 10.06.2020).